

Lucius Florus.

Lad. Du Guernier inv. et Sculp.

LUCIUS ANNÆUS
F L O R U S.

Cui subjungitur

LUCII AMPELII

LIBER MEMORIALIS.

L O N D I N I:

Ex Officinâ **JACOBI TONSON,**
& **JOHANNIS WATTS.**

M DCC XV.

CUM PRIVILEGIO.

THE NEW YORK

LIBRARY

OF THE

NEW YORK

LIBRARY

OF THE

NEW YORK

LIBRARY

OF THE

NEW YORK

LIBRARY

B L

A N N E R.

HEREAS Our Trusty and Well-beloved *Michael Maittaire*, Gent. hath humbly represented unto Us, That he hath with great Labour and Expence prepared for the Press a compleat Collection of all the *Greek* and *Latin* Authors in Twelves, with compleat Indexes, and has therefore humbly besought Us to grant him our Royal Privilege and Licence for the sole Printing and Publishing thereof for the Term of Fourteen Years: We being willing to give all due Encouragement to Works of this Nature, which tend to the Advancement of Learning, are Graciously pleased to condescend to his Request; and do therefore, by these Presents, Grant unto him the said *Michael Maittaire*, his Executors, Administrators, and Assigns, Our Royal Licence for the sole Printing and Publishing the Compleat Collection of all the *Greek* and *Latin* Authors in Twelves, with compleat Indexes aforesaid, for the Term of Fourteen Years, from the Date hereof; strictly forbidding all Our Subjects within our Kingdoms and Dominions to Reprint the same, either in the like, or in any other Volume or Volumes whatsoever; or to Import, Buy, Vend, Utter, or Distribute any Copies thereof, Reprinted beyond the Seas, during the aforesaid Term of Fourteen Years, without the Consent or Approbation of the said *Michael Maittaire*, his Heirs, Executors, and Assigns, under his or their Hands and Seals first had and obtained; as they will Answer the Contrary at their Peril. Whereof the Commissioners and other Officers of Our Customs, the Master, Wardens, and Company of Stationers are to take Notice, That the same may be entered in the Register of the said Company, and that due Obedience be rendered thereunto. Given at Our Court at *St. James's*, the Fourth Day of *April*, 1713. In the Twelfth Year of Our Reign.

By Her Majesty's Command.

DARTMOUTH.

W. H. R. 1871

W. H. R. 1871

W. H. R. 1871

W. H. R. 1871

W. H. R. 1871

W. H. R. 1871

GENEROSO JUVENI

FRANCISCO BABER

ARMIGERO

S. D.

MICHAEL MAITTAIRE.

AM diu est, Generose Ju-
venis, quum mihi dari ex-
optavi, ubi gratum adver-
sùs tuam familiam ani-
mum palàm ostenderem.
Tuus Avus Patérque, viri in re Lite-
rariâ Publicâque cum summâ laude
versati, à quibus tuæ adolescentiæ cura
mihi aliquando demandata est, tam

A 4

fin-

DEDICATIO.

singularem mihi præstiterunt benevolentiam, in tam arctam me receperunt familiaritatem, ut infra infimos forem homines, si non modò eorum in me merita non haberem in memoriâ, sed eadem publicandi occasionem, quoties sese offert, tacitus præterirem. Id nunc ætatis es, quæ te hominum oculis subjicit, negotiisque obeundis maturum hortatur, ut Parentum memor, eorumque vestigiis insistens, spem de te conceptam impleas, neque aliter te geras, ac si utrumque haberes tuarum actionum testem. Non equidem de te dubito, qui tuam indolem nôrim, cui calcar minimè opus est. Patere nihilominus me tibi jam festinanti plaudere, & virile tuæ vitæ stadium tam auspicatò ingresso gratulari. Illud, quod mitto tibi, munusculum, uti non onerosum, ita neque omnino tibi erit inutile. In eo breviario, quamlibet angusto, totum, quaquà patuit, Romanum clauditur Imperium.

DEDICATIO.

um. Nusquam & magis varia & major rerum series: nullibi grandiora ab initiis tam exiguis incrementa. Nunquam acrius cum hostibus extraneis & domesticis conflictatum, aut fortius eluctatum. Non est, unde melius ediscas, quid pro Patriâ & periclitante & florente agendum sit. Ut cunque eris in utramque sortem paratus, mecum tamen & cum bonis omnibus comprecare, ut in hâc semper, in illâ aut nunquam aut perrarò tuæ virtutis experimentum capere ei contingat. Vale; méque & Avi & Patris olim amicum inter tuos etiam numera.

1714. *Prid. Cal. Jan.*

D E

F L O R I Æ T A T E.

AUCA admodum sunt, quæ ad vitam hujus Historici describendam possis colligere. Ex ipsius Proœmio satis constat, sub Trajano vixisse. De Nomine non adeò convenit inter Eruditos. Vulgatum est Lucius Annæus Florus; in nonnullis, Lucius Junius Florus; in aliis, Lucius Annæus Seneca; & cùm Senecæ sint ex Annæâ Gente, noster non temere ad Senecarum familiam referatur. In Eliæ Vineti Mss. Codicibus, memoratur Lucius Annæus-Melas, quem ex Chron. Euseb. anno 4° Olympiadis ccxi Senecæ fratrem & Gallionis bona Lucani Poëtæ filii sui à Nerone promeritum fuisse accipimus. In his tenebris, ex quibus nil certi in lucem eruere, præter dubias quasdam conjecturas, potuit Gerardus Johannes Vossius, vir, quo vix alter accuratiùs Scriptorum tempora rimatus est, non est, unde lectori meliorem facem præferam.

De

DE FLORI ÆTATE,

De Floro in Eliæ Vineti Mss. codicibus legimus, neminem melius nec ornatius nec expeditius nec purius nec deferatius nec brevius nec latius aliquid componere potuisse; in Gerard. Joh. Voss. Stylum ejus esse declamatorium, ac Poëtico propiorem, adeo ut etiam Virgilii Hemistichia profundat: Scriptorem esse elegantem & disertum, & si pauca exceperis, quæ frigidius dicta videntur, verè floridum; at in temporum ratione negligentem.

Floro idem, qui antea in Elzevirianâ Editione, hic comes adjungitur Lucius Ampelius, longè licèt & tempore & stylo inferior, ob materiam tamen & variam nec injucundam, legi non indignus; quem forsàn cum Paulino, Symmacho, & Messalâ laudat Carmin. 9. ad Felicem Sidonius Appollinaris. Libellus is Lucii Ampelii, quem vocat Memorialem, exhibetur, qualis in supra-dictâ editione, haud finè multis, quæ non nisi ope melioris codicis possunt emendari.

VARIANTES LECTIONES EX Editione Elzevirianâ excerptæ.

Pag. Lin.

2. 8. Propd' ecce per annos,
12. consules, CL annos
3. 4. jam septimâ
14. sanguini & prædæ
4. 2. Heic templum esto, in-
quit, &
9. bella
5. 9. commissa
6. 1. nepos ex filiâ
14. Nævius
7. 4. decuriis
9. 5. Publicola, summo
10. 5. quem vix effugeris,
12. 10. *urbe non remeare.*
30. perinde ac armis
13. 2. Non Cremeræ fœ-
dior
34. manibus exaquant.
14. 33. qui incensam
16. 13. in ipsâ Samnio
18. 1. nec satis nôrant. Ad-
erat
17. novo colore simul
22. 21. indignitas;
25. plebes quoque
26. 17. calamitatis
28. 4. Tutum
29. 31. *utrum eligitis? cûmque*
succlamatum esset,
utrum vellet, daret.
Bellum igitur,
31. 31. bullis cingulis atque
annulis
33. 12. citiûs an faciliûs :
33. ultimas metas,
34. 14. nec emptor inventus
est:
27. ultimos— angulos
26. inopinantérque

Pag. Lin.

38. 3. in Æmilio, Alcibiadem
æquavimus;
20. Syriaco bello
39. 7. Syriatici belli
41. 1. præceperat :
43. 31. triumphis
45. 26. cognomen meruerat,
& Celtibericus fieri,
quum &
30. quum rex fuisset
48. 34. quæ etsi juncta inter
52. 27. remigarent,
54. 5. indè sexaginta
55. 20. per perfidum
34. quatuordecim anni
58. 15. Ciliciæ quoque littora,
60. 12. obferavit.
68. 16. miseratus est, ne po-
pulus Romanus gen-
tium victor, orbis-
que possessor, Lari-
bus ac focis suis ex-
ularet : quacunque
mente
69. 3. obrogare
71. 19. & etiam Latinos, A-
franius Umbros, to-
tus senatus & con-
sules Samnium, Lu-
caniâmq;
72. 27. deæ ceremonias jactat,
74. 1. cûm septuaginta aus-
amplius
76. 7. honorificaverant
92. 13. ipse plane & convitiis
Cæsaris dignitatem
& furtis hæredita-
tem lacerare, ipsam
96. 27. piavimus.

L. ANNÆI

L. ANNÆI FLORI
R E R U M
ROMANARUM
LIBRI IV.

Proœmium.

OPULUS Romanus à rege Romulo in Cæsarem Augustum, septingentos per annos, tantum operum pace belloque gessit, ut si quis magnitudinem imperii cum annis conferat, ætatem ultra putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium contendisse Virtus & Fortuna videantur. Quare quum præcipuè hoc quoque, sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit, faciam quod solent qui terrarum situs pingunt: in brevi quasi tabellâ totam ejus imaginem amplectar: non-

nihil, ut spero, ad admirationem principis populi collaturus, si pariter atque infimul universam magnitudinem ejus ostendero. Si quis ergo Populum Romanum quasi hominem consideret, totamque ejus aetatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut quasi ad quandam juventutem florem pervenerit, ut postea velut consenuerit; quatuor gradus processusque ejus inveniet. Prima ætas sub regibus fuit, propè ducentos quinquaginta per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est: hæc erat ejus Infantia. Sequens à Bruto Collatinoque consulibus, in Appium Claudium, Quintum Fulvium consules, ducentos quinquaginta annos patet; quibus Italiam subegit: hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum; idè quæ Adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum ducenti anni, quibus totum orbem pacavit: hic jam ipsa Juventa Imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in sæculum nostrum haud multo minùs anni ducenti: quibus inertia Cæsarium quasi consenuit atque decoxit; nisi quòd sub Trajano principe movet lacertos, & præter spem omnium, Senectus imperii, quasi redditâ juventute, revirescit.

LIBER I.

CAP. I. De Romulo primo Romanorum Rege.

Romulus ille, & Urbis & Imperii conditor, Romulus fuit; Marte genitus, & Rheâ Sylviâ. Hoc de se sacerdos gravis confessa est, nec mox fama dubitavit, quum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tiberinus amnem repressit: & relictis catulis lupa sequuta vagitum, uber admovit infantibus, matremque

se gessit. Sic repertos apud arborem, regis pastor tulit in casam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus: nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius jam bis septimâ sobole regnabat, fratre pulso Numitore, cujus ex filiâ Romulus. Igitur statim primâ juventæ face, patrum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: Ipse fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter auspicaretur, & regeret, adhibuere piacula. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prior ille sex vultures, hic postea, sed duodecim vidit. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore: ita illi assuetæ sanguine & prædâ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est: prima certé victima fuit, munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quàm urbem fecerat: incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini, Tuscique pastores: quidam etiam transmarini; Phryges qui sub Æneâ, Arcades qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum; populûmque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita: quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines quæ ad spectaculum venerant, præda fuere. Et hæc statim causa bellorum. Pulsi fugatique Veientes. Cæninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper opima de rege, Feretrio Jovi manibus suis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem: nec dolo: sed puella pretium rei, quam gerebant in sinistris, petierat; dubium clypeos an armillas. Illi ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intrâ mœnia hostibus, atrox in ipso foro pugna, adeo ut

Romulus Jovem oraret, *Ut fœdam suorum fugam sisteret.* Hinc templum & Stator Jupiter. Tandem sævientibus intervenere raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fœdusque percussum: secutâque res mirâ dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes demigrarent, & cum generis suis avitas opes prodote sociarent. Ausis brevî viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit: juvenus divisa per tribus, in equis & in armis, ad subita belli excubaret: consilium Reipublicæ penes senes esset, qui ex auctoritate *Patres*, ob ætatem *Senatus* vocabantur. His ita ordinatis, repentè, quum concionem haberet, ante urbem apud Capræ paludem, è conspectu ablatum est. Discerptum aliqui à senatu putant, ob asperius ingenium: sed oborta tempestas solisque defectio, consecrationis speciem præbuere: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore formâ quàm fuisset: mandare præterea, ut se pro numine acciperent: *Quirinum* in cœlo vocari placitum diis: ita gentium Roma potiretur.

CAP. II. *De Numa Pompilio.*

Succedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem, ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille sacra, & cæremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille Pontifices, Augures, Salios, cæterosque per sacerdotia; annum quoque in duodecim menses, fastos dies nefastosque descripsit. Ille Ancilia atque Palladium, secreta quædam imperii pignora; Janumque geminum, fidem pacis ac belli: in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit: ut ad simulacrum cœlestium siderum, custos imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eò denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuriâ occupaverat imperium, religione atque justitiâ gubernaret.

LIBER PRIMUS.

5

CAP. III. *De Tullo Hostilio.*

EXcipit Pompilius Numam Tullus Hostilius: Cui in honorem virtutis regnum ultro datum. Hic omnem militarem disciplinam, artémque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercitâ juventute, provocare ausus Albanos, gravem & diu principem populum. Sed quum pati robore frequentibus proeliis utrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatiis, Curiatisque, tergeminiis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata permissa sunt. Anceps, & pulchra contentio, exitûque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam: singulosque, prout sequi poterant, adortus exuperat. Sic (rarum aliàs decus) unius manu parta victoria est: quam ille mox parricidio foedavit. Flentem spolia circa se, spon- si quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. Citavere leges nefas: sed abstulit virtus parricidam: & facinus intrâ gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus. Nam Fidenates bello missi in auxilium ex foedere, medii inter duos expectavere fortunam. Sed rex callidus, ubi inclinare socios ad hostem videt, tollit animos, quasi ipse mandasset: spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem foederis Metium Fufetium, religatum inter duos currus, pernicibus equis distrahit: Albamque ipsam quamvis parentem, æmulam tamen, diruit, quum prius omnes opes urbis, ipsûmque populum Romam transtulisset: prorsus ut consanguinea civitas non periisse, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

CAP. IV. De Anco Marcio.

ANcus deinde Marcius, nepos Pompilii, pari ingenio. Hic igitur & mœnia muro amplexus est, & interfluentem Urbi Tiberinum ponte commisit; Ostiâque in ipso maris fluminisque confinio coloniam posuit: jam tum videlicet præfagiens animo, futurum, ut totius mundi opes & com meatus illo veluti maritimo Urbis hospitio reciperentur.

CAP. V. De Tarquinio Prisco.

Tarquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum ultro petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & Senatûs majestatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quatenus Attius Navius numerum augeri prohibebat, vir summus augurio, quem rex in experimentum rogavit, *Fierine posset quod ipse mente conceperat?* Ille rem expertus augurio, *Posse respondit.* *Atqui hoc,* inquit, *agitabam, An cotem illam secare novaculâ possem?* Augur, *Potes ergo,* inquit: & fecuit. Indè Romanis sacer auguratus. Neque pace *Tarquinius* quàm bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Indè fasces, trabes, curules, annuli, phaleræ, paludamenta, prætexa; indè, quod aureo curru quatuor equis triumphatur: togæ pictæ, tunicæque palmatæ; omnia denique decora & insignia, quibus imperii dignitas eminet.

CAP. VI. De Servio Tullio.

Servius Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit, nec obscuritas inhibuit, quamvis matre servâ creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanquil liberaliter educaverat, & clarum fore visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mor

tem, annitente reginâ, substitutus in locum regis, quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit industriè, ut jure adeptus videretur. Ab hâc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus: summâque regis solertiâ ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur; ac sic maxima civitas minimæ domûs diligentia contineretur.

CAP. VII. *De Tarquinio Superbo.*

POstremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen *Superbo* ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare; immisissque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quàm acquisierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem saluaret, super cruentum patrem, vecta carpento, consternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cadibus, in omnes superbiâ (quæ crudelitate gravior est bonis) grassatus, quum sævitiam jam domi fatigasset, tandem in hostes conversus est. Sic valida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Oriculum, Gabii, Sueffa Pometia. Tum quoque cruentus in suos; neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam apud hostes hinc fides esset. Cui Gabiis, ut voluerat, recepto, atque per nuncios consulenti *Quid fieri vellet*; eminentia fortè papaverum capita virgulâ excutiens, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet, (quæ superbia!) sic respondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum crexit, quod quum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) restitire Juventas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum. siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum reperiuntur est caput. nec dubitare cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum pro-

mittere. Tandiu superbiam regis populus Romanus perpeſſus eſt, donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatiffimæ foeminæ Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

C A P. VIII. *Anacephalaſis de ſeptem regibus.*

HÆc eſt prima ætas populi Romani, & quaſi Infantia, quam habuit ſub regibus ſeptem, quâdam fatorum induſtriâ, tam variis ingenio, ut reipublicæ ratio & utilitas poſtulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religioſius? ita res popoſcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quàm neceſſarius? ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut Urbem coloniâ extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & inſignia quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem? Actus à Servio cænſus quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſceret Reſpublica? Poſtremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum eſt, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

C A P. IX. *De mutatione Reipublicæ.*

IGitur Bruto Collatinoque ducibus, & auctoribus, quibus ultionem ſui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitie decus, quodam quaſi inſtinctu deorum concitatus, regem repente deſtituit, bona diripit, agrum Marti ſuo conſecrat, imperium in eoſdem libertatis ſuæ vindices tranſfert, mutato tamen & jure, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex ſingulari duplex: ne poteſtas ſolitudine vel morâ corrumpereſſet: conſuleſque appellavit pro regibus, ut conſulere ſe civibus ſuis debere meminiffent. Tantumque

libertatis novæ gaudium incesſerat, ut vix mutati ſtatûs fidem caperent ; alterûmque ex conſulibus, tantûm ob nomen & genus regium, faſcibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque ſubſtitutus Valerius Publi- cola, ex ſummo ſtudio annixus eſt ad augendam li- beri populi majeſtatem. Nam & faſces ei pro concione ſubmiſit, & jus provocationis adverſus ipſos dedit. Et ne ſpecie arcis offenderet, eminentes ædes ſuas in plana ſubmiſit. Brutus verò favori civium, etiam domûs ſuæ clade & parricidio velificatus eſt. Quippe quum ſtudere revocandis in Urbem regibus liberos ſuos comperiffet, protraxit in forum, & concione mediâ virgis cecidit, & ſecuri percuffit: ut planè publicus parens in locum liberorum adoptâſſe ſibi populum videretur. Liber jam hinc populus Romanus, prima adverſus externos arma pro libertate corripuit; mox pro finibus; deinde pro ſociis; tum gloriâ & imperio, laceſſentibus affiduè uſquequaque finitimis: quippe cui patrii ſoli gleba nulla, ſed ſtatim hoſtile pomœrium, mediûſque inter Latium & Tuſcos, quaſi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret: donec quaſi contagione quâdam per ſin- gulos itum eſt, & proximis quibuſque correptis, to- tam Italiam ſub ſe redegerunt.

C A P. X. *Bellum Etruſcum cum rege Porſenâ.*

PULſis ex urbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porſena rex Etruſcorum ingen- tibus copiis aderat, & Tarquinius manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis, & fame urgeret, oc- cupatôque Janiculo ipſis Urbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit: noviffimè etiam tantâ admiratione perculit, ut ſuperior, ultro cum penè victis amicitiaæ fœdera fêreret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Cloelia: quæ niſi in an- nalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Ho- ratius Cocles, poſtquam hoſtes undique iſtantes ſolus ſummovere non poterat, ponte recifo tranſnatat Ti-

berim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in castris ipsius aggreditur: sed ubi frustrato circa purpuratum ejus ictu tenetur, ardentibus focis injicit manum, terroremque geminat dolo. *Ut scias,* inquit, *quem virum effugeris, idem trecenti juravimus: quum interim (immane dictu!) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet.* Sic quidem viri: sed ne quis sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem, tot tantisque virtutum territis monstris, *valere, liberósque esse* jussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu suâ Brutus occidit, superque ipsum mutuo vulnere expiravit; planè quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.

CAP. XI. *Bellum Latinum.*

LAtini quoque Tarquinius asserebant, æmulatione & invidiâ: ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium, Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem, tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Posthumius ipse dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur cursu. Cossus equitum magister exuere franos imperavit (& hoc novum) quod acrius incurrerent. Ea denique atrocitas fuit proelii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit; duos in candidis equis, Castorem atque Pollucem, nemo dubitavit. Itaque & imperator veneratus est, pactusque victoriam templa promisit; & reddidit, planè quasi stipendium commilitonibus deis. Hactenus pro libertate: mox de finibus cum eisdem Latinis assiduè & sinè intermissione pugnatum est. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt, Satricum atque Corniculum provinciar. De Verulis & Bovillis pudet; sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, & æstiva Fræneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæsula, quod Carræ nuper, idem

nemus Aricinum, quod Hercynius saltus: Fregella, quod Gesoriacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque, prò pudor! victos, adeò gloriæ fuisse, ut captum oppidum Caius Marcius Coriolanus, quasi Numantiam aut Africam, nomini induerit. Extant & parva de Antio spolia, quæ Mænius in suggestu fori, captâ hostium classe, suffixit; si tamen illa classis: nam sex fuere rostrata. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum Æqui & Volsci fuere; & quotidiani, ut ita dixerim, hostes. Sed hos præcipuè Lucius Quinctius demuit, ille dictator ab aratro: qui obsessa, ac penè jam capta Marci Minucii consulis castra, egegiâ virtute servavit. Medium erat fortè tempus sementis, quum patricium virum innixum aratro suo listor in ipso opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub jugum misit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves rursus triumphalis agricola. Fidem numinum! quâ velocitate! intrâ quindecim dies cœptum, perfectumque bellum: prorsus ut festinâsse dictator ad relictum opus videretur.

C A P. XII. *Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.*

Assidui verò & anniversarii hostes ab Etruriâ Veientes; adeò ut extraordinariam manum adversus eos promiserit, privatumque gesserit bellum gens una Fabiorum. Satè superque idonea clades. Cæsi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus, & *scelerato* signata nomine, quæ proficiscentes in prælium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atque alios duces robustissima capta sunt oppida: vario quidem eventu. Falisci se sponte dediderunt. Cremati suo igne Fidenates. Rapti funditus delerique Veientes. Falisci quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immerito quòd ludimagistrum, urbis proditorem, cum iis quos adduxerat pueris, vinctum sibi ultro remisisset.

Eam namque vir sanctus, & sapiens, veram sciebat victoriam, quæ salvâ fide, & integrâ dignitate pareretur. Fidenæ, quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & discoloribus, serpentum in modum, vittis, furiali more processerant: sed habitus ille feralis, everfionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hyematum sub pellibus: taxata stipendio hyberna: adactus miles suâ sponte jurejurando, *nisi captâ urbe remearet*. Spolia de Larte Tolumino rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo, & subterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique visa est prædæ magnitudo, cujus decimæ Apollini Pythiō mitterentur: universûsque populus Romanus ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veientes fuere: nunc fuisse quis meminit? quæ reliquæ? quôdve vestigium? Laborat annallum fides, ut Veios fuisse credamus.

C. A. P. XIII. *Bellum Gallicum.*

Hinc sive invidiâ deûm, sive fato, rapidissimus procurrentis imperii cursus parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano nescio utrûm clade funestius fuerit, an virtutum experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hoc ipsâ corporum mole, perinde armis ingentibus, adedò omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vastâssent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusum obsidebant. Pro sociis ac fœderatis populus Romanus intervenit, missis ex more legatis. Sed quod jus apud barbaros? ferocius agunt: exinde certamen. Conversis

igitur à Clusio, Romamque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. Non temere foedior clades. Itaque hunc diem fastis Roma damnavit. Fuso exercitu jam mœnibus Urbis appropinquabant. Erant nulla præsidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana virtus. Jam primum majores natu, amplissimis usi honoribus, in forum cœunt: ibi devotente pontifice, diis se Manibus consecrant: statimque in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in eurulibus sellis sese posuerunt: ut quum venisset hostis, in suâ dignitate morentur. Pontifices & Flamines, quicquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossa terræ recondunt, partim imposita plaustris secum avehunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ nudo pede fugientia ~~sacra~~ comitantur. Tamen exceperunt fugientes unus è plebe fertur Lucius Albinus, qui depositis uxore & liberis, virgines in plaustrum recepit: aded tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò, quam satis constar vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Jovem, *ut quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur.* Aderant interim Galli, apertamque Urbem, primò trepidi, ne quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt: patentes passim domos adeunt: ubi sedentes in eurulibus suis prætextatos senes, velut Deos Geniósque veneratis, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere dignantes, pari vecordiâ mactant, facèsque testis injiciunt: & toram Urbem igne, ferro, manibus solo exæquant. Sex mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modò, sed noctibus quoque omnia experti: quum tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summâ rupe dejecit. & ut

Sacra

ut spem hostibus demeret, quanquam in summâ fame, tamen ad speciem fiducia, panes ab arce jaculatus est. Et statò quodam die per medias hostium custodias, Fabium pontificem ab arce demisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque iste per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, *Propitiósque deos* renunciavit. Novissimè, quum jam obsidio sua barbaros fatigâsser, mille pondò auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, quum ad iniqua pondera addito adhuc gladio, superbè victis increparent, subitò aggressus à tergo Camillus adedò cecidit, ut omnia incendiòrum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladis nomine liber. Pastorum casas ignis ille, & flamma paupertatem Rómuli abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, sed expiata potius, & lustrata videatur? igitur post assertam à Manlio, restitutam à Camillo Urbem, acrius etiam vehementiusque in finitimos surrexit. Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus moribus expulisse, quum per Italiam naufragia sua latius traheret, sic persecutus est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit: indè Torquati. Iterum Pomptino agro, quum in simili pugnâ Lucius Valerius, insidente galeæ sacræ alite adjutus, retulit spolia: & indè Corvini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruriâ ad lacum Vadimonis Dolabella delevit: ne quis extaret in eâ gente, quæ incensam à se Romam urbem gloriaretur.

CAP. XIV. *Bellum Latinum.*

CONversus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem amu-

latione imperii infectos, tum verò contemptu Urbis incensæ; quum *jus civitatis, partem imperii ac magistratuum* poscerent, atque jam amplius quàm congregi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? quum alter consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem, occiderit, quasi plus in imperio esset, quam in victoriâ: alter quasi monitu deorum, capite velato primam ante aciem diis Manibus se devoverit: ut in confertissima se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter, sanguinis sui semitâ, aperiret.

CAP. XV. *Bellum Sabinum.*

A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub Tito Tatius affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato consule, omnem eum tractum, quæ Nar ambit, fontèsque Velini, Hadriatico tenus mari, igne ferroque vastavit. Quâ victoriâ, tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut in utroque plus esset, nec ipse posset æstimare qui vicerat.

CAP. XVI. *Bellum Samniticum.*

Precibus deinde Campaniæ morus, non pro se, sed, quod est speciosius, pro sociis, Samnites invadit. Erat foedus cum utrisque percussum: sed hoc Campani sanctius, & prius, omnium suorum deditio-
ne fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi-gessit. Omnium non modò Italiâ, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo; ideo Liberi Cerenisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari: hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, & repentes fontibus Baiæ: Lucrinus & Avernus, quædam maris ostia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius, Ætnæ ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis,

Herculaneum, Pompeii, & ipsa caput urbium, Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, his regionibus, populus Romanus Samnites invasit, gentem, si opulentiam quæris, aureis & argenteis armis, discolori veste, usque ad ambitum armatam: si fallaciam, salibus ferè & montium fraude grassantem: si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitium Urbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiores. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit, ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades apud Caudinas furculas Veturio Posthumioque Consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intrà eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tantâ dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit; & ille, *Mitteret omnes, vel occideret*, sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit; ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules statim magnificè voluntariâ deditiōe turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles, Papirio duce (horribile dictu!) strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam fuit: & *in congressu arsisse omnium oculos*, hostis auctor fuit: nec prius finis cædibus datus, quàm jugum & hostibus & duci capto reposuerunt.

C A P. XVII. *Bellum Etruscum & Samniticum.*

HActenus populus Romanus cum singulis gentium: mox acervatim: tamen sic quoque par omnibus. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italiæ populus, Samnitium reliqui, in excidium Romani nominis repentè conjurant. Erat terror ingens tot simul tantorumque po-

pulorum; latè per Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminus interim saltus in medio, antè invius, planè quasi Caledonius, vel Hercynius, aded tunc terrori erat, ut Senatus consuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmisso exploraret accessus. Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia, refert totum iter. Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum periculo explicavit. Nam subito inconditos atque palantes aggressus est; captisque superioribus jugis, in subiectos suo jure detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas è coelo ac nubibus tela mitterentur. Nec incruenta tamen illa victoria: nam oppressus in sinu vallis alter consulum Decius, more patrio devotum diis Manibus obtulit caput; solennemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium redegit.

CAP. XVIII. *Bellum Tarentinum, & cum
Pyrrho Rege.*

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine: sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id est, totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ regem, unâ veluti ruinâ pariter involvit: ut eodem tempore & Italiam consummarer, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabria quondam, & Apulia, totiûsque Lucania caput, cum magnitudine & muris, portûque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum, majus theatrum: quod quidem causâ miseræ civitati fuit omnium calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum adremigantem littori Romanam classem inde vident: atque hostem rati, emicant, sinè discrimine insultant. *qui*

enim, aut unde Romani? nec satis. Aderat sine morâ querelam ferens legatio: hanc quoque foedè per ob-scœnam turpémque dictu contumeliam violant: ex hinc bellum. Sed apparatus horribilis; quum tot simul populi pro Tarentinis confurgerent, omnibûsque vehementior Pyrrhus: qui semigræcam ex Lacademonijs conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id tempus elephantis, mari, terrâ, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Levino consule, prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Ferentianæ turmæ præfectus Obsidius investus in regem, turbaverit, coëgeritque projectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi elephantis conversi in spectaculum belli procurrissent: quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi, cum incognitas sibi belluas amplius quàm erant suspicarentur, fugam stragémque latè dederunt. In Apuliâ deinde apud Asculum meliùs dimicatum est, Curio Fabricioque consulibus: jam quippe belluarum terror exoleverat, & Caius Minucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide abscissâ, mori posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila congesta sunt, & in turres vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuere: nec antè cladi finis fuit, quàm nox dirimeret, postremûsque fugientium ipse rex à satellitibus humero saucius in armis suis referretur. Lucaniæ suprema pugna sub Arufinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem qui superiùs: sed tunc ad totam victoriam, exitum, quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit; qui quum per stragem suorum percurrens, stridore quereretur, mater agnovit, &, quasi vindicaret, exiit: tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit: ac sic eadem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fece-

rant, tertiam sinè controversiâ tradidere. Nec verò tantum armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intrâ Urbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam rex callidus, intellectâ virtute Romanâ, statim desperavit armis: seque ad dolos contulit. Nam interemtos cremavit: captivosque indulgenter habuit, & sinè pretio restituit. Missisque deinde legatis in Urbem, omni modo annixus est, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit: nec alia magis, quàm Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatûs sapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obritos accepimus? omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis immortui: omnium in manibus enses: & relictæ in vultibus minæ: & in ipsâ morte ira vivebat. Quod adcò Pyrrhus miratus est, ut diceret, *O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis!* Quæ autem eorum, qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? quum Pyrrhus, *Video me, inquit, planè Herculis sydere procreatum, cui quasi ab angue Lernæo, tot caesa hostium capita de sanguine suo renascuntur.* Qui autem ille senatus fuit? quum perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti regi suo, *Quid de hostium sede sentirent, Urbem templum sibi visam, senatum regum confessum esse, confiterentur.* Qui porò ipsi duces? vel in castris? quum medicum venale regis Pyrrhi caput offerentem, Curius remisit: Fabricius oblatam sibi à rege imperii partem repudiavit: vel in pace? quum Curius fictilia sua Samnitico præferret auro; Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam, censoriâ gravitate damnavit. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militiâ, victorem populum Romanum fuisse? unòque bello Tarentino intrâ quadriennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas

urbes, uberrimâsque regiones in ditionem redegit. Aut quid adeo fidem superet, quàm si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totâ tremente Campaniâ, Lirim, Fregellâsque populatus, propè captam Urbem à Prænestinâ arce prospexit: & à vicesimo lapide, oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies; & tanta adeo de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim temere ullus pulchrior in Urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil, nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses: tum si captivos aspiceres; Molossi, Thessali, Macedones, Bruttii, Apulus, atque Lucanus: si pompas; aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque deliciae. Sed nihil libentiùs Populus Romanus aspexit, quàm illas quas timuerat, cum turribus suis, belluas: quæ non sinè sensu captivitatis, summissis cervicibus, victores equos sequebantur.

CAP. XIX. *Bellum Picenum.*

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quòd ultro persequi socios hostium placuit. Domiti ergo Picentes, & caput gentis Asculum, Sempronio duce: qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam, promissâ æde, placavit.

CAP. XX. *Bellum Sallentinum.*

Sallentini Picentibus additi, caputque regionis Brundisium cum inclyto portu, Marco Atilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pretium templum sibi patioria Pales ultro poposcit.

CAP. XXI. *Bellum Volsinense.*

Postremi Italicorum in fide mansere Volsini, opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos: qui libertatem à dominis datam in ipsos crexerant: translataque in se republicâ, dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

CAP. XXII. *De Seditiõibus.*

HÆC est secunda ætas populi Romani, & quasi Adolescentia; quâ maximè viruit, & quodam flore virtutis exarsit, ac ferbuit. Ita, quæ inerat, quædam adhuc ex pastoribus feritas, quiddam spirabat indomitum. Indè est, quòd exercitus Posthumium Imperatorem, inficiantem quas promiserat prædas, factâ in castris seditione, lapidavit: quòd sub Appio Claudio noluit vincere hostem, quum posset: quòd duce Volerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti consulis fasces: indè, quòd clarissimos principes, quum adversarentur voluntati suæ, exultatione multavit: ut, Coriolanum colere agros jubentem; nec minus ille ferociter injuriam armis vindicasset, nisi quòd jam inferentem signa filium mater Veturia lacrymis suis exarmavit: ut ipsum Camillum, quòd iniquè inter plebem & exercitum divisisse Veientem prædam videretur. Sed hic melior obsessis, in captâ Urbe consenuit: & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementiùs æquo bonoque certatum est; aded ut relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.

CAP. XXIII.

Prima discordia ob impotentiam fœneratorum: quibus in terga quoque serviliter favientibus, in sacrum montem plebs armata secessit: agrèque, nec nisi Tribunos impetrasset, Menenii Agrippæ facundi & sapientis viri auctoritate, revocata est. Extat ora-

tionis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, quâ Dissedisse inter se quondam humanos dixit artus, quod omnibus opere fungentibus, solus venter immunis ægeret: deinde moribundos à sejunctione rediisse in gratiam, quando sensissent, quod ejus operâ reductis in sanguinem cibis irrigarentur.

CAP. XXIV.

SECUNDAM in Urbe mediâ, decemviratûs libido conflavit. Allatas à Græciâ leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinatâque erat in duodecim tabulis tota justitia: quum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante ceteros Appius eò insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, & regum, & juris quod ipse composuerat. Itaque quum oppressam judicio filiam trahi in servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu suâ interfecit: admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

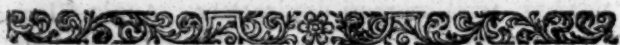
CAP. XXV.

TERTIAM seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut plebei cum patriciis jungerentur: qui tumultus in monte Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

CAP. XXVI.

QUARTAM honorum cupido, ut plebei quoque magistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum pater, alteram Sulpicio patricii sanguinis dederat; alteram plebeio Stoloni: hæc quodam tempore, quod lictoriæ virgæ sonum ignotum penetibus suis expaverat, à sorore satis insolenter irrisa, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum & magistratuum consortium, quamvis invito senatui extorsit. Verum

in his ipsis seditionibus principem Populum non immerito suspexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit; interque hæc omnia, nullius acrior custos, quam Libertatis fuit; nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi; quum, ut in magno, & in dies majore populo, interim perniciosi cives existerent. Spurium Cassium, Agrariâ lege; Maelium, largitione suspectum regiae dominationis, præsentis morte multavit. ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii dictatoris imperio, in medio foro magister equitum Servilius Ahala confodit. Manlium vero Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altius se & incivilius efferentem, ab illâ quam defenderat, arce dejecit. Talis domi ac foris; talis pace belloque populus Romanus, fretum illud Adoloescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit; in quâ totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

LIBER II.

CAP. I. *Proœmium.*

Domitâ subactâque Italiâ, Populus Romanus propè quingentesimum annum agens, quum bonâ fide adolevisset; si quod est robur, si qua juvenas: tum ille verè robustus, & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit. Ita (mirum, & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus est (adeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

CAP.

CAP. II. *Primum bellum Punicum.*

Igitur victor Italiæ Populus, quum à terrâ fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio sylvas, interveniente flumine abrupitur, paulisper substitit. Mox quum videret opulentissimam in proximo prædam, quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi revulsam; adeò cupiditate ejus exarsit, ut quatenus nec mole jungi, nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad continentem suum revocanda bello videretur. Sed ecce ultro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit; quum de Pœnorum impotentia, foederata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat autem ut Romanus, ita Pœnus Siciliam; & eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem sollicitante prædâ; quanquam territaret novitas rei (tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus, verèque terrester, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur. Appio Claudio consule primum, fretum ingressus est, fabulosis infame monstris, æstûque violentum: sed adeò non est exterritus, ut illam ipsam ruentis æstûs violentiam pro munere amplecteretur: statimque ac sinè morâ Hieronem Syracusanum regem tantâ celeritate vicit, ut ille ipse se prius victum, quàm hostem videret, fateretur. Duillio Cornelioque consulibus, etiam mari congregi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparata, auspiciu fuit. Intrâ enim sexagesimum diem quàm cæsa sylva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris sterit; ut non arte facta, sed quodam munere deorum conversa in naves, atque mutata arbores viderentur. Prælii verò forma mirabilis: quum illas celeres volucresque hostium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. Longè illis nautica artes, detorquere remos, & ludificari fugâ rostra. **Injesta** enim ferrea manus, machinæque alia, ante certamen

certamen multum ab hoste derisa: coactisque hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparas, mersa & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? quum Duillius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à coenâ rediret, præluce funalia, præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Præ tantâ victoriâ leve hujus prælii damnum fuit. Alter consulum interceptus Asina Cornelius; qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit; perfidiæ Punicæ documentum. Calatino Dictatore, ferè omnia præsidia Pœnorum, Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum: sed eximiâ virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evasimus, qui lætâ trecentorum manu, infestum & inessum ab hostibus tumulum occupavit, adeoque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit: hōc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit & supervixit, licet nihil scilicet perierit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente larius bello, in Sardiniam annexamque Corsicam transit: ubi & sic Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoque omnes terrâ, mari Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum, nec deerant, qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum: in quem, nisi paruisset, securi districtâ, Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis remisque properatum est: tantusque terror hostici adventus Pœnis fuit, ut apertis penè portis Carthago caperetur. Prima belli præmium fuit civitas Clypea: prima enim à Punico littore quasi arx & specula procurrit. Et hæc, & trecenta amplius castrælla vastata sunt. Nec cum hominibus, sed cum

monstris quoque dimicatum est; quum quasi in vindictam Africa nata, miræ magnitudinis serpens, posita apud Bragadam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus quum terrorem nominis sui latè circumtulisset; quumque magnam vim juventutis, ducésque ipsos, aut cecidisset, aut haberet in vinculis: classémque urgenti prædâ onustam, & triumpho gravem, in Urbem præmisisset; jam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidio, ipsissque portis inharebat. Hic paululum circumacta fortuna est, tantum, ut plura essent Romanæ virtutis insignia: cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus; quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur. Tum foedâ clade, Romanisque usu incognitâ, vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione susceptâ: quippe diversa, quàm hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, ne commutatione captivorum recipere-tur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo, sive carceris, sive crucis supplicio deformata majestas, imò his omnibus admirabilior, quid aliud quàm victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit? Pòpulus autem Romanus multo acrior infestiorque pro ultione Reguli, quàm pro victoriâ fuit. Metello igitur consule spirantibus altiùs Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecidit, ut nec ampliùs eam insulam concitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas: sic quoque magna præda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. Appio Claudio consule, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat; ibi statim classe demersâ, ubi ille præcipitari pullos jusserat, quòd pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud Egimurum, jam in Ita-

liam ultro navigantem cecidit. Quantus ô tunc triumphus tempestate intercidit, quum opulenta præda classis, adversis acta ventis, naufragio suo Africam & Syrtis, omnium imperia gentium, insularum littoribus implevit! Magna clades: sed non sinè aliquâ principis populi dignitate; interceptam tempestate victoriam, & triumphum periisse naufragio: & tamen, quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque frustrarentur & fluitarent, populus Romanus triumphavit. Lutatio Catulo consule tandem bello finis impositus, apud insulas, quibus nomen Ægates. Nec major aliàs in mari pugna; quippe comitatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hostium classis, & in eâ quasi tota Carthago: quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis: ad similitudinem pugnae equestris, sic remis, quasi habenis agebatur: & in hos vel in illos mobilia rostra, speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est, in arcem murosque sævire, quum jam in mari esset deleta Carthago.

CAP. III. *Bellum Ligusticum.*

Peracto Punico bello, sequuta est brevis sanè, & quasi ad recipiendum spiritum requies: argumentumque pacis, & bonâ fide cessantium armorum, tunc primum post Numam clausa porta Jani fuit: sed statim ac sinè morâ patuit. Quippe jam Ligures, jam Insubres Galli, nec non & Illyrii laceßebant: sic desub Alpibus, id est, desub ipsius Italiæ faucibus, gentes, deo quodam assidue incitante, ne rubiginem ac situm scilicet arma sentirent: denique utrique quotidiani, & quasi domestici hostes tirocinia militum imbuebant: nec aliter utrâque gente quàm quasi core quadam, populus Romanus ferrum suæ acuebat vir-

rutis. Ligures imis Alpium jugis adhærentes inter Varum & Macram flumen, implicitosque dumis sylvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. Tuti locis, & fugâ, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia, quàm bella faciebat. Itaque quum diu multumque eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, tandem Fulvius latebras eorum ignibus sepsit: Bæbius in plana deduxit: Posthumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

CAP. IV. *Bellum Gallicum.*

GAllis Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plusquam humana erant: sed experimento deprehensum est, quippe sicut primus imperus eis major quàm virorum est, ita sequens minor quàm feminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata habent quiddam simile cum nivibus suis: quæ mox ut caluere pugnâ, statim in sudorem eunt; & levi motu, quasi sole, laxantur. Hi sæpe & aliàs, sed Britomaro duce non prius soluturos se baltea, quàm Capitolium ascendissent, juraverant. Factum est: victos enim Æmilius in Capitolio discinxit. Mox Ariovisto duce vovere de nostrorum militum prædâ Marti suo torquem. Intercepit Jupiter votum: nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi Flaminius erexit. Viri-domaro rege Romana arma Vulcano promiserant; aliorum vota ceciderunt: occiso enim rege, Marcellus tertius post Romulum patrem Feretrio Jovi arma suspendit.

CAP. V. *Bellum Illyricum.*

Illyrii, seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam, Titiûmque flumen, longissimè per totum Adriani maris littus effusi. Hi regnante Teutanâ muliere, populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem,

sed ut victimas, securi percutiunt: praefectos navium igni comburunt; idque quo indignius foret, mulier imperabat. Itaque Cnæo Fulvio Centimalo duce, latè domantur. Strictæ in principum colla secures legatorum manibus litavere.

CAP. VI. *Bellum Punicum secundum.*

Post primum Punicum bellum vix quadriennii requies: ecce alterum bellum: minus quidem spatio (nec enim amplius quàm decem & octo annos habet) sed adeò cladium atrocitate terribilius, ut si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus qui vicit. Urebat nobilem populum ablatum mare, captæ insulæ, dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat: nec morabatur. Igitur in causâ belli Sanguntus deleta est; vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem sed triste monumentum: quam in libertatem communi foedere exceptam, Annibal causas novorum motuum quærens, & suis, & ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto foedere aperiret. Summa foederum Romanis religio est: itaque ad auditum sociæ civitatis obsidium, memores icti cum Pœnis quoque foederis, non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim jam novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versâ denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro & igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis, *Quæ, inquit, mora est?* Fabius. *In hoc ego sinu bellum pacemque porto: utrum eligitis?* Succlamantibus: *Bellum.* Bellum igitur, inquit, accipite: & excusso in mediam curiam togæ gremio, non sinè horrore, quasi planè sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit: nam quasi has inferias sibi Sanguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendio-

que mandassent: ita manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id gessere bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in Hispaniâ movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas; destinatumque Romanis jam diu fulmen, Saguntino igne conflavit: statim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosa altitudinis nivibus, velut cœlo missa, descendit. Ac primi quidem impetûs turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus. Saucius etiam ipse venisset in manus hostium imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsâ morte rapuisset. Hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crescit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit: hic secunda belli Punici procella defavit, Sempronio consule: tunc callidissimi hostes frigidum & nivalem nacti diem, quum se ignibus prius oleoque fovissent (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes nostrâ nos hyeme vicerunt. Trasimenus lacus tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio: ibi quoque ars nova Punica fraudis: quippe nebulâ lacus, palustribusque virgultis testus eques, terga subito pugnantium invasit. Nec de diis possumus queri: imminens quippe temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire nolentes, & commissam aciem sequutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorumque discursus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id est, penè ultimum vulnus imperii Cannæ; ignobilis Apuliæ vicus: sed magnitudine cladis emerfit; & quadraginta millium cæde parva nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, &

plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente semper quasi ad constitutum, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, quasi secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, *Parce ferro*. Ducum effugit alter, alter occisus est: dubium uter majore animo, Paullum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Aufidus: pons de cadaveribus, jussu ducis factus in torrente Vergelli; modii duo anulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse Adherbalem Bomilcaris ferunt) *Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoriâ scisset*. Tum quidem illum, ut dici vulgò solet, aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & aversi à Carthagine dii, in diversum abstulerunt. Quum victoriâ posset uti, frui maluit, relictâque Româ, Campaniam Tarentumque peragrarè: ubi mox & ipse, & exercitus ardor elanguit: adeo ut verum dictum sit; *Capuam Annibali Cannas fuisse*. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) soles, & tepentes fontibus Baia, subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant; detracta sunt templis: deerat juvenus; in sacramentum militiæ liberata servitia: egebat ararium: opes suas libens senatus in medium protulit; nec præter quod in bullis singulisque annulis erat, quicquam sibi auri reliquere. Eques sequutus exemplum, imitaturæque equitem tribus: denique vix suffecere tabulæ, vix scribarum manus, Lavino Marcelloque consulibus, quum privatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem in deligendis Magistratibus, quæ centuriarum sapientia, quum juniores à senioribus consilium de creandis consulibus petivere? Quippe adversus hostem

totiens victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim, reviviscentis imperii spes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reipublicæ salutare, *Cunctator*. Hinc illud ex populo, ut *Imperii scutum* vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranosque saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Indè Claudio Marcello duce etiam congredi ausus est. Cominus venit, & pepulit è Campaniâ suâ, & ab obsidione Nolæ urbis excussit. Ausus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor!) manu servili pugnaret. Nam hucusque tot mala compulerant: sed libertate donati, fecerant de servitute Romanos. O horribilem in tot adversis fiduciam! ô singularem animum ac spiritum populi Romani! tam artis afflictisque rebus, quum de Italiâ suâ dubitaret, ausus est tamen in diversa respicere, quumque hostes in jugulo per Campaniam Apuliâque volitarent, mediâque de Italiâ Africam facerent; eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, divisa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit. Tota enim insula in unâ urbe superata est. Grande illud, & antè id tempus, invictum caput Syracusæ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando cesserunt. Longè illi triplex murus, totidèmq; arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ: nisi quòd hætenus profuere, ut pulchritudini victæ urbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit: nihil illi gentium feritas, insanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. Sævitum in urbes, urbemque urbium Caralim, ut gens contumax, villisque morti, saltem desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam missi Cneus & Publius Scipiones, pæne totam Pœnis eri-

puerant: sed insidiis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt, magnis quidem illi proeliis, quum Punicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra metantem, alterum quum evasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris ac patrui missus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africâ nomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem, (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit: nescias citius, an felicius: quàm velociter, quatuor anni fatentur: quàm facilè, vel una civitas probat: eodem quippe, quo obsessa est die, capta est: oménque Africanæ victoriæ fuit, quòd tam facilè victa est Hispana Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam inaximè profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellâsque præcipuæ pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci, nequid de virginitatis integritate delibâsse saltem oculis videretur. Hæc inter diversa terrarum populus Romanus: nec ideo tamen Italiæ visceribus in hærentem summovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem defecerant: & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum plerisque oppidis & regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat: jam & Capua, sedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cujus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum omnium favore, & admiratione hominum ac deorum! Compulsus ad ultimos metus, ab incepto non destitit, & de suâ Urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit: sed parte exercitus sub Appio consule relictâ, parte Flaccum in urbem sequentem, absens simul, præsensque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi castra à tertio lapide Annibali, iterum ip-

os Deos, Deos inquam, (nec fateri pudebit) restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem summoveri; neque cœlo, sed ab Urbis ipsius moenibus, & Capitolio ferri videretur. Itaque fugit, & cessit, & in ultimum se Italiæ recepit sinum, quum Urbem tantum non adoratam reliquisset. Parva res dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax: quod illis ipsis, quibus obsidebatur diebus, ager, quem Annibal castris infederat, venalis Romæ fuit, hastæque subiectus invenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari; subiectæque argentarias Urbis tabernæ: nec sētor inventus est: ut scias, etiam præstigia fati fuisse. Nihil actum erat tantâ virtute, tanto favore etiam deorum: siquidem Asdrubal frater Annibalis, cum exercitu novo, novis viribus, novâ belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, si vir ille se cum fratre junxisset: sed hunc quoque castrametantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo summovebat Annibalem. Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces, signa converterat. Tanto, id est, omni, quâ longissima Italia, solo interjacentē, quo consilio, quâ celeritate, consules castra conjunxerint, inopinantēque hostem collaris signis compreserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est. Certè Annibal re cognitâ, quum projectum fratris caput ad sua castra vidisset, *Agnosco*, inquit, *infelicitatem Carthaginiæ*. Hæc fuit illius viri, non sine præstigio quodam fati imminētis, prima confessio. Jam cerrum erat, Annibalem, etiam ipsius confessione, posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiduciâ plenus populus Romanus, magni æstimabat asperrium hostem in suâ Africâ debellare. Duce igitur Scipione, in ipsam Africam totâ mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ suæ clades in Africam vindicare. Quas ille (dii boni!) Asdrubalis co-

pias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ quantæque utriusque castra facibus illatis unâ nocte delevit? denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut inhaerentem atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis eominus signis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa eecinere. Constat utriusque confessione, *nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari*. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal cessit; præmiûmque victoriæ Africa fuit, & sequutus Africam statim terrarum orbis.

CAP. VII. *Bellum Macedonicum primum.*

Post Carthaginem vinci neminem puduit. Sequuntur sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, ceteraque omnia, quodam quasi æstu, & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus: itaque quamvis tunc Philippus regno præsideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius, quàm spectatione gentis fuit. Causa cœpit à fœdere Philippi, quo rex jampridem dominantem in Italiâ Annibalem sibi sociaverat: postea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, quum ille ultra jus victoriæ in templa, aras, & sepulcra ipsa faviret. Placuit senatui opem tantis ferre supplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi, nationes, præsidia sibi ab hâc urbe petebant. Primo igitur Lavino consule populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Græciæ littora veluti triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardinia, Hispaniæ, Africa præferebat; manifestam vi-

storiā nata in pratoriā puppe laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum: aderant Rhodii, nauticus populus: qui navibus à mari, consul à terris, omnia equis virisque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus castris: quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu: quæ non spiculis, non sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adactis gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminio duce invios antea Chaonum montes, Aoumque amnem per abrupta vadentem, id est, ipsa Macedoniæ claustra penetravimus. Introisse, victoria fuit: nam nunquam postea ausus congregi rex, ad tumulos, quos Cynocephalas vocant, uno, ac ne hoc quidem iusto proelio opprimitur. Et illi quidem consul pacem dedit, regnumque concessit: mox, ne quid esset hostile, Thebas, & Eubœam, & grassantem sub Nabide suo Lacedæmona compescuit. Græciæ verò veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis, & avitâ libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc fortè Nemex in theatro, quinquennialibus ludis à præcone caneretur? quo certavere plausu? quid florum in consulem profuderunt? Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, quâ libertas Achæiæ pronunciabatur: nec aliter illâ consulari sententiâ, quàm modulatissimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.

CAP. VIII. *Bellum Syriacum regis Antiochi.*

Macedoniam statim, & regem Philippum Antiochus excepit, quodam casu, quasi industriâ, sic adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab Africâ in Europam, sic ab Europâ in Asiam, ultro se suggerentibus causis, imperium procederet, & cum terrarum orbis situ, ipse ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidolosius famâ bellum fuit: quippe quum Persas, & orientem, Xerxem, atque Darium cogitarent; quando perfossi invii montes, quando velis opertum mare

nunciaretur: ad hoc cœlestes minæ terrabant, quum humore continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic faventis Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sanè viris, opibus, armis, quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignavi regis inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quàm quòd à Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Ætolia princeps, inhonoratam apud Romanos querens adversus Macedones militiæ suæ societatem: hinc Annibal, qui in Africâ victus, profugus, & pacis impatiens, hostem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consiliis ejus rex tradidisset, id est, si Asiæ viribus usus fuisset miser Annibal? Sed rex suis opibus, nomine regio fretus, satis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat: hic Lysimachiam urbem, in littore Thracio positam à majoribus suis, Antiochus ut hæreditario jure reposebat: hœc velut fidere, Asiatici belli mota tempestas. Et maximus regum, contentus fortiter indixisse bellum, quum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asiâ, occupatis statim insulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam insulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abscidit. Hic ille positis aureis sericisque tentoriis, sub ipso freti murmure, quum inter fluentia tibiis fidibusque concineret, collatis undique, quamvis per hyemem, rosas, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam suâ luxuriâ debellatum, populus Romanus Acilio Glabrione consule, in insulâ aggressus, ipso statim adventûs sui nuncio coëgit ab insulâ fugere. Tum præcipitem apud Thermopylas assequutus, locum trecentorum Laconum speciosâ cade memorandum, ne ibi quidem fiduciâ loci resistentem, mari ac terrâ cedere coëgit. Statim & è vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxenidæ Annibalique commissa: nam rex proelium nec spectare poterat: igitur

duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ; in Antiocho vicinus Xerxem; in Æmilio, Themistoclem æquavimus; Ephesiis Salamina pensavimus. Tum consule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus voluntariâ legatione aderat, debellari regem placet: & jam toto cesserat mari; sed nos imus ulterius. Mæandrum ad amnem, montemque Sipylum, castra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis confederat! trecenta millia peditum; equitum, falcatorumque currum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpurâ, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine suâ; ad hoc imbre, qui subitò superfusus, mirâ felicitate Persicos artus corruerat; primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo & supplici pacem atque partem regni dari placuit, eò libentius, quod tam facile cecidisset.

C A P. IX. *Bellum Ætolicum.*

SYRIATICO bello successit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequabatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrihi, machinis quatit. Sequuta deditio est. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: & meminimus auxilii: sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latius in proximos bellum, omnemque latè Cephaleniam, Zacynthon: & quicquid insularum in eo mari inter Geraunios montes jugumque Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.

C A P. X. *Bellum Histricum.*

Histri sequuntur Ætolos: quippe bellantes eos nuper adjuverant: & initia pugna prospera hosti fuerunt, eademque exitii causa. Nam quum Cnæi Manlii castra cepissent, optimæque prædæ incubarent;

epulantes, ac ludibundos plerosque, ac ubi essent, præpoculis nescientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum sanguine & spiritu malè partam revomuere victoriam. Ipse rex Apulo, equo impositus, quum subinde crapulâ & capitis errore lapsaret, captum sese vix & agre, postquam expectatus est, didicit.

CAP. XI. *Bellum Gallogracum.*

Gallograciam quoque Syriaci belli ruina convolvit: fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuissent, an cupidus triumphi Manlius eos visos simulaverit, dubium est. Certè negatus est victori triumphus; quia causam belli non approbavit. Cæterum gens Gallogracorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta, & adulterata reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Graciam: mox Orientem sequuti, in mediâ Asiæ parte sederunt. Itaque ut frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum, Asiaticâ amoenitate mollita est. Duobus itaque proeliis fusi fugatique sunt: quamvis sub adventu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes receperissent, quos Tolostobogi, Testosagique jam infederant. Utrique fundis sagittisque acti, in perpetuam se pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, quum catenas moribus & ore tentassent, quum offocandas invicem fauces præbuisent. Nam Orgiagontis regis uxor à centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsūque militis caput ad maritum suum retulit.

CAP. XII. *Bellum Macedonicum secundum.*

DUM aliæ aliæque gentes Syriaci belli sequuntur ruinam, Macedonia se rursus erexit. Fortissimum populum memoria & recordatio suæ nobilitatis agitabat: & successerat Philippo filius Perses; qui semel in perpetuum victam esse Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementiùs sub hæc Macedones, quàm sub patre consurgunt:

quippe Thracas in vires suas traxerant: atque ita industriam Macedonum, viribus Thracum; ferociam Thracum, disciplinâ Macedonum temperaverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum summo speculatus Hæmo, positus per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferroque vallaverat, ut non reliquisset aditum, nisi à cœlo venturis hostibus videretur. Nam Marcio Philippo consule eam provinciam ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus per Astrudem paludem, per acerbos dubiosque tumulos, illa quæ volucris quoque videbantur invia, accessit: regemque securum, & nihil tale metuentem, subitâ belli irruptione terruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi, ne periret: classem cremari, ne incenderetur. Paulo consule quum majora & crebra essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia deprensa est; summâ quidem arte & industriâ ducis, quum aliâ minatus, aliâ irrepsisset. Cujus adventus ipse ad eum terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit. Absens ergo victus, fugit in maria, insulamque Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutius amissæ fortunæ conscientiam retinuit, supplex quum scriberet ad imperatorem ab illo quo confugerat templo, noménque epistolæ notaret suum, *regem* addidit. Sed nec reverentior captæ majestatis alius Paulo fuit. Quum in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & convivii adhæbuit, liberósque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedoniâ duxit atque vidit triumphum: quippe cujus spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa tabulâsque: sequens arma, pecuniâsque transvexit: tertius captivos, ipsûmque regem, attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multo prius gaudiam vi-

Ætiorum populus Romanus, quàm epistolis victoris perceperat: quippe eodem die, quo victus Perſes in Macedoniâ, Romæ cognitum eſt. Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluiebant: hi nunciavere. Caſtorem & Pollucem fuiſſe creditum vulgo, quòd gemini fuiſſent, interfuiſſe bello, quòd ſanguine maderent: à Macedoniâ venire, quòd adhuc anhelarent.

CAP. XIII. *Bellum Illyricum.*

Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipi quidem ut Romanum à tergo diſtringerent, à Perſe rege conducti pecuniâ, militavere. Sinè morâ ab Anicio prætoris ſubiguntur. Scordam caput gentis deſeſſe ſuffecit: ſtatim ſequutâ deditio eſt. Denique hoc bellum antè finitum eſt, quàm geri Romæ nunciaretur.

CAP. XIV. *Bellum Macedonicum tertium.*

Quodam fato, quaſi ita conveniſſet inter Pœnos & Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: ſed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quàm antè gravior, dum contemnitur. Cauſa belli propè erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ ſortis Andriſcus invaſerat; dubium liber an ſervus, mercenarius certè: ſed quia vulgo ex ſimilitudine Philippi, *Pſeudophilippus* vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipſa contemnit populus Romanus, Juventio prætoris contentus, virum non Macedonicis modò, ſed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temere tentavit: invictuſque à veris regibus, ab illo imaginario & ſcenico rege ſuperatur. Sed conſule Merello, amiſſum cum legione prætoris, pleniffimè ultus eſt. Nam & Macedoniam ſervitute multavit: & ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ regulo, in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi

in malis indulgente fortunâ, ut de eo populus Romanus, quasi de vero rege triumpharet.

C A P. XV. *Bellum Punicum tertium.*

TERTIUM cum Africâ bellum, & tempore exiguum, (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum, minimum labore: (non enim tam cum viris, quàm cum ipsâ urbe pugnatum est) sed planè maximum eventu: quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum bellum, profligatum secundo, tertio verò confectum est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel parâssset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territabat. Sed huic bono socioque regi favebatur. Quum bellum federet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, & quum de alio consuleretur, pronuntiabat: Scipio Nasica servandam, ne metu ablato æmulæ urbis, luxuriare felicitas Urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantum loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur quàm esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinoque consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injeçtâ, traditam à volentibus classem, sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, si salvi esse vellent, ut migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adedò movit iras, ut extrema mallerent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, Ad arma: seditque sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallerent hostium quàm suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quòd in usum novæ classis testa domûsque resciderunt: in armorum officinis, aurum & argentum pro ære ferroque conflatum est: in tormentorum vincula, matronæ cingens suos contulerunt. Mancino deinde Con-

sule, terrâ, marique fervebat obsidio. Operis portus nudatus; & primus, & sequens, jam, & tertius murus; quum tamen Byrsa, quod nomen arci fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Respublica, finem belli reposcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumerat, hōc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos ejus everteret. Sed ut quàm maximè mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum; sic plus negotii fuit cum semirutâ Carthagine, quàm integrâ; compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum, ab aliâ urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quia nemo illos hâc evadere posse credebat. Indè quasi enata subito classis erupit: quum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis novissimè rebus, quadraginta se millia virorum dediderunt: quod minùs credas, duce Asdrubale. Quanto fortius femina, & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domûs in medium misit incendium, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extinguere, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

CAP. XVI. *Bellum Achaicum.*

Quasi sæculum illud everfionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaia caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionium & Egæum, quasi spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum!) antè oppressa est, quàm in nu-

merum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis datâ adversus ipsos usus est: legatosque Romanos, dubium an & manu, certè oratione violavit. Igitur Metello, ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata est ultio: & hinc Achaicum bellum. ac primam Critolai manum Metellus Consul, per patentes Elidis campos, toto cecidit Alpheo. Et uno proelio peractum erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed (fata rerum!) quum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis Dixi latè exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, geminosque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primùm, deinde tubâ præcinente, deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum atque projectum est! Quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quòd quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

C A P. XVII. *Res in Hispaniâ gestæ.*

UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia sequuta est. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissima urbium incendia, latè atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis diffudisse quædam belli incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos universæ confurgere: nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publice: alioquin ita undique mari Pyrenæoque vallata est, ut ingenio sitûs nec adiri quidem potuerit. Sed antè à Romanis obsessa est, quàm se ipsa cognosceret; & sola omnium provinciarum vires suas, postquam

viſta eſt, intellexit. In hâc propè ducentos per annos dimicatum eſt, à primis Scipionibus in Caſarem Auguſtum, non continuè nec cohærenter, ſed prout cauſa laceſſierant: nec cum Hiſpanis initio, ſed cum Pœnis in Hiſpaniâ: indè contagio & ſeries cauſaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum ſigna Romana Publius & Cnæus Scipiones intulerunt: præliſque ingentibus Annonem & Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptaque erat impetu Hiſpania, niſi fortiffimi viri in ipſâ ſuâ victoriâ, oppreſſi Punicâ fraude cecidiſſent, terrâ marique victores. Igitur quaſi novam integrâque provinciam ultor patris & patrui Scipio ille, mox Africanus, invaſit: iſque ſtatim caprâ Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expuliſſe, ſtipendiariam nobis provinciam fecit: omnem citra ultraque Iberum ſubjecit imperio: primuſque Romanorum ducum, victor ad Gades & Oceani ora pervenit. Plus eſt provinciam retinere, quàm facere: itaque per partes jam huc, jam illuc miſſi duces, qui ferociſſimas, & ad id temporis liberâs gentes, ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus ſervire docuerunt. Cato ille Cenſorius Celtiberos, id eſt robur Hiſpaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eôſdem centum & quinquaginta urbium everſione multavit. Metellus ille, qui ex Macedoniâ cognomen meruit, quum & Contrebiâ memorabili cepiſſet exemplo & Nertobriges, majori gloriâ pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos: de quibus Scipio ille poſterior, ſingulari certamine, quum à rege fuiſſet provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latius, Celticos Luſitanôſque, & omnes Gallaciæ populos, formidatûmque militibus flumen Oblivionis: peragratoque victor Oceani littore, non prius ſigna convertit, quàm cadentem in maria ſolem, obrutûmque aquis ignem, non ſinè quodam ſacrilegii metu & horrore, apprehendit. Sed tota certaminum moles cum Luſitanis fuit & Numantinis: nec immerito. Quip-

pe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus vir astu & audaciâ, si res cessisset, Salondicus: qui hastam argenteam quatiens, velut cœlo missum, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate sub nocte castra consulis adiisset, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Caterum Lufitanos Viriatus erexit, vir calliditatis acerrimæ: qui ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra utraq; Iberum & Tagum, igni, ferroque populatus; castra etiam prætorum, & præsidium aggressus, Claudium Unimanum pane ad internecionem exercitus cecidit, & insignia trabeis & facibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis trophæa fixit: tandem etiam Fabius Maximus consul oppreserat: sed à successore Pompilio violata victoria est: quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditiōis agitantem, per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

CAP. XVIII. *Bellum Numantinum.*

NUmantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summumque, si viros æstimes, Hispaniæ decus: quippe quæ sinè muro, sinè turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor milibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum, per annos quatuordecim sola sustinuit; nec sustinuit modo; sed sapius aliquanto perculit, pudendisque fœderibus affecit. Novissimè quum invitam esse constaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat. Non temere, si fateri licet, ullius causæ belli injustior. Segulenses, socios & consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperant: habi-

ta pro eis deprecatio nihil valuit: quum ii ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi foederis pretium iussi *arma deponere*. Hoc sic à barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim, Megarâ viro fortissimo duce, ad arma conversi, Pompeium prælio aggressi: foedus tamen maluerunt, quum debellare potuissent. Hostilium deinde Mancinum: hunc quoque assiduis cadibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret. Tamen cum hoc quoque foedus maluere, contenti armorum manubiis, quum ad internecionem scire potuissent. Sed non minùs Numantini, quàm Caudini illius foederis flagrans ignominia ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præsentis flagitii, deditione Mancini expiavit: caterùm duce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excaudit. Sed tunc actius in castris, quàm in campo, nostro cum milite, quàm cum Numantino, præliandum fuit. Quippe assiduis & injustis & servilibus maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent; luto inquinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc scorta, calones, farcinæ nisi ad usum necessaria, amputantur. Tanti esse exercitum, quanti imperatorem, verè proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, commissæ acies: quodque nemo visurum se unquam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisquam videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed quum Scipio veram vellet & sinè exceptione victoriam, eò necessitatum compulsi primùm, ut destinatâ morte in prælium ruerent, quum sese prius epulis, quasi inferiis, implevissent, carnis semicrudæ, & celix: sic vocant indigenam ex frumento portionem. Intellectum ab imperatore consilium: itaque non est permessa pugna morituris. Quum fossâ, atque loricâ, quatuorque castris circumdatos fames premeret; ab duce orantes prælium, ut tanquam viros occideret, ubi non impe-

trabant, placuit eruptio. Sic consertâ manu plurimi occisi: quum urgeret fames, aliquantisper inde vixere. novissimè consilium fugæ sedit: sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo scelere, per amorem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabiem furorémque conversi, postremò mori hoc genere destinârunt: duces suos, seque, patriamque, ferro & veneno, subiectoque undique igne peremerunt. Maeste fortissimam, & meo iudicio beatissimam in ipsis malis civitatem! asseruit cum fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum, suâ manu, ætate tam longâ, sustinuit. Novissimè, maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duce-retur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

CAP. XIX.

HÆtenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus: reliqua sæculi ut grandia æquæ, ita vel magis turbida & fœda; crescentibus cum ipsâ magnitudine imperii vitiis: addè ut si quis hanc tertiam ejus ætatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat; centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, *æthereos*, (sicut poëta canunt) jure meritòque fateatur: centum sequentes, *ferreos* planè & cruentos, & si quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus cælum ipsum gloria ascendit, Gracchanas, Drusianasque cædes, ad hoc Servilia bellâ miscuerunt: & nequid turpitudini desit, Gladiatoria. Denique, in se ipse conversus, Marianis atque Sullanis, novissimè Pompeii, & Cæsaris manibus, quasi per rabiem, & furorem, & nefas semet ipse laceravit. Quæ etsi involuta inter se sunt omnia atque confusa: tamen quò melius appareant, simul & ne scelera virtutibus obstre-pant, separatim proferentur

rentur: priusque, ut cœpimus, iusta illa & pia cum
 exteris gentibus bella memorabimus; ut magnitudo
 crescentis in dies imperii appareat. rûm ad illa civium
 scelera, turpésque & impias pugnâs revertemur.

C A P. XX. *Bellum Asiaticum.*

Victâ ad Occasum Hispaniâ, populus Romanus ad
 Orientem pacem agebat; nec pacem modò; sed
 inusitatâ & incognitâ quâdam felicitate, relicta regis
 hæreditatibus opes, & tota insimul regna veniebant.
 Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, so-
 cii quondam commilitonisque nostri, testamentum re-
 liquit: *Populus Romanus bonorum meorum hæres esto.* In
 bonis regis hæc fuerant. Aditâ igitur hæreditate, pro-
 vinciam populus Romanus, non quidem bello nec ar-
 mis; sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.
 Sed hanc, difficile dictu est, utrûm facilius amiserit,
 an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis ferox
 juvenis, urbes regibus parere consuetas, partim facile
 sollicitat: paucas resistentes, Myndum, Samon, Co-
 lophonem, vi recipit. Crassi quoque prætoris cecidit
 exercitum, ipsûmque cepit. Sed ille memor & fami-
 liæ, & Romani nominis, custodem sui barbarum vir-
 gulâ excæcat: in exitium sui, quod volebat, ita con-
 citat. Mox à Perpernâ domitus, & captus, & per de-
 ditionem in vinculis habitus. Aquilius Asiatici bellî
 reliquias confecit, mixtis (nefas!) veneno fontibus ad
 deditionem quarundam urbium. Quæ res ut ma-
 turam, ita infamem fecit victoriam: quippe quum
 contra fas deûm, morésque majorum, medicaminibus
 impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma vio-
 lasset.

LIBER III.

CAP. I. *Bellum Jugurthinum.*

EC ad Orientem, sed non ad Meridianam plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africâ bellum? Atqui non leviter se Numidia concussit: & fuit in Jugurthâ, quod post Annibalem timeretur. Quippe rex callidissimus populum Romanum armis inclytum & invictum, opibus aggressus est: & citra spem omnium fortuna cessit, ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Masinissâ, & Micipsâ patre per adoptionem, quum interficere fratres statuisset, agitated regni cupiditate, nec illos magis, quàm senatum populumque Romanum, quorum in fide & clientelâ regnum erat, metueret: primùm scelus mandat insidiis: potitûsque Hiempsalis capite, quum se in Adherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missâ per legatos pecuniâ traxit in sententiam suam Senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria, Missos deinde, qui regnum inter illum Adherbalemque dividerent, similiter aggressus, quum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnâisset, inchoatum nefas perfecit audaciûs. Sed diu non latent scelera: corruptæ nefas legationis erupit: placuitque bello persequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Bestia Consul immittitur: sed rex, peritus fortius adversus Romanos aurum esse quàm ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus, quum interveniente publicâ fide à senatu accerferetur, pari audaciâ & venit, & competitorem imperii Masinissæ Massivam immisso percussore confecit. Hæc altera contra regem fuit causa bellandi: igitur sequens ultio

mandatur Albino. Sed hujus quoque (prò dedecus!) ita corruptit exercitum, ut voluntariâ nostrorum fugâ vinceret Numida, castrisque potiretur: addito etiam turpi fœdere, in pretium salutis, quod prius emerat, dimisit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quàm pudoris, Metellus assurgit: qui callidissimè hostem nunc precibus, nunc minis, jam simulatâ, jam quasi verâ fugâ eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populati-
one non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustra diu voluit; ceterùm Thalam, gravem armis thesauróque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, & jam finium suorum, regnisque fugitivum, per Mauros atque Getuliam sequebatur. Postremò Marius auctis admodum copiis, quum pro obscuritate generis sui capite censos sacramento adegisset, jam fuscum & saucium regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quàm si integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capsam in mediâ Africâ sitam, anguibz arenisque vallatam, mirâ quâdam felicitate superavit: & saxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaccessóque, penetravit. Mox non ipsum modò, sed Bocchum quoque Mauritanix regem, jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi, diffusus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri timeret, pretium fœderis atque amicitix, regem facit. Sic fraudulentissimus regum, fraude soceri sui in insidias deductus est, & Sullæ in manum traditus; tandèmq; opertum caténis Jugurtham in triumpho populus Romanus aspexit. sed ille quoque, quamvis victus, & vinctus, vidit Urbem, quam venalem, & quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem: & quum ille non evaserit, certum erit eam non esse perituram.

CAP. II. *Bellum Allobrogicum.*

SIC ad meridiem populus Romanus. Multo atrocius, & multipliciter magis, & à Septemtrione savitum. Nihil hâc plagâ infestius. Atrox cœlum, perinde ingenia. Omni igitur tractu violentus hostis, à dextris atque lavis, & medio Septemtrionis, erupit. Prima trans Alpes arma nostra sensere Salyi, quum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas Massilia quereretur. Allobroges deinde, & Arverni, quum adversus eos similes Æduorum querelæ opem & auxilium nostrum flagitarent. Varus victoriæ testis, Isarâque, & Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephantum fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho, quàm rex ipse Bituitus, discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriusque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, saxeas erexere turres, & desuper exornata armis hostilibus trophæa fixere, quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus, hostibus domitis victoriam suam exprobravit.

CAP. III. *Bellum Cimbricum, Theutonicum ac Tigurinum.*

Cimbri, Theutoni, atque Tigurini, ab extremis Galliarum profugi, quum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant: exclusique Galliâ & Hispaniâ, quum in Italiam remigrarent, miserunt legatos in castra Silani; inde ad senatum, petentes, ut Martius populus aliquid sibi terra daret quasi stipendium: ceterum, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intrâ se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt.

sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Capius sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi saculo contigisset. Ille quoque non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Recessere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) consulentes, *si quid ad uxores suas mandarent*. Nec segnius, quàm minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est claustra Italiæ, ferebantur. Marius mirâ statim velocitate occupatis compendiis, prævenit hostem: priorésque Theutonas sub ipsis Alpium radicibus assequutus, in locum, quem Aquas Sextias vocant, quo, fidem numinum! proelio oppressit? Vallem fluviumque medium hostes tenebant; nostris aquarum nullâ copia: consultone id egerit imperator, an errorem in consilium veterit, dubium; certè necessitate aucta virtus, causa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, *Viri, inquit, estis, en illic habetis*. Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm sanguinis Barbarorum, Certè rex ipse Theutobochus quaternos senosque equos transilire solitus, vix unum quum fugeret ascendit; proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi fuit: quippe vir proceritatis eximiæ super trophæa ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hyemem, quæ altius Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam, provoluti ruinâ descenderant. Atesin flumen non ponte, nec navibus, sed quâdam stoliditate barbaricâ primum corporibus aggressi; postquam retinere amnem manibus & clypeis frustra tantaverant, ingestâ obrutum sylvâ transiluire: &, si statim infesto agmine Urbem petiissent, grande discrimen esset: sed in Venetiâ, quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsâ soli cœlique clementiâ robur elanguit. Ad hoc panis

usu, carnisque coctæ, & dulcedine vini mitigatos, Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugna à nostro imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Raudium vocant, campo procurrere. Millia indè ad sexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus: per omnem diem conciditur barbarus. Istic quoque imperator addiderat virtuti dolum; sequutus Annibalem, artémque Cannarum: primum, nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur; tum acie conversâ in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac percussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit: quum objectis undique plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit quàm pugna. Nam quum missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrâssent, (nec fas erat) suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus, jugisque plaustrorum pependerunt. Bojorix rex in acie dimicans, impigre nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos infederat Alpium tumulos, in diversa lapsi, fugâ ignobili & latrociniiis evanuit. Hunc tam latum, tamque felicem liberatâ Italiæ, assertique imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit; sed per ipsos, si credere fas est, deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, voti pro æde Castoris & Pollicis, juvenes laureati Prætori literas tradere: frequensque in spectaculo rumor, *Victoria Cimbrica feliciter*, dixit. Quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet; uno eodémque momento, quum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe plaudebat.

CAP. IV. *Bellum Thracium.*

Post Macedonas, si diis placet, Thraces rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modò provincias contenti incurrere, Thessaliam atque Dalmatiam, in Adriaticum mare usque venerunt; eoque sine contenti, quasi interveniente naturâ, contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus: litare diis sanguinem humanum: bibere in ossibus capitum, cujusque modi ludibrio fœdare mortem tam igni quàm fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum Scordisci fuere: sed calliditas quoque ac robur accesserat. Sylvarum & montium situs cum ingenio consentiebant. Itaque non fusus modò ab his, aut fugatus, sed (simile prodigio) omnino torus interceptus exercitus, quem duxerat Carò. Didius vagos, & liberâ populatione diffusos, intrâ suam repulit Thraciam. Drusus ulteriùs egit, & vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis, dum perfidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. Curio Daciâ tenus venit: sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Mæotim. Nec aliter cruentissimi hostium quàm suis moribus domiti; quippe in captivos igne ferroque sævitum est. Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quàm quòd abscissis manibus relictì, vivere superstites pœnæ suæ jubebantur.

CAP. V. *Bellum Mithridaticum.*

Ponticæ gentes ad Septemtrionem in mare sinistrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum rex antiquissimus Æetas: post Artabazes, à septem Persis oriundus: inde Mithridates omnium longè maximus; quippe quum quatuor Pyrrho, decem & septem anni Annibali suf-

fecerint; ille per quadraginta annos restitit, donec
 tribus ingentibus bellis subactus; felicitate Syllæ, vir-
 tute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur. Cau-
 sam quidem illius belli prætenderat apud Cassium le-
 gatum, *attrectari terminos suos à Nicomede Bithynico*:
 ceterum elatus animis ingentibus, Asiæ totius, & si
 posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduci-
 am dabant nostra vitia. Quippe quum civilibus bellis
 disjungeremur, invitabat occasio: nudumque imperii
 latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sestorius. In-
 ter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repen-
 tē, quasi captato tempore, in lassos simul atque distri-
 ctos, subitus turbo Pontici belli, ab ultimâ veluti speculâ
 Septemtrionis erupit. Primus statim impetus belli Bi-
 thyniam rapuit. Asia deinde pari terrore correpta
 est. Nec cunctanter ad regem ab urbibus nostris, po-
 pulisque descitum est. Aderat, instabat, sævitiâ quasi
 virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto,
 quum omnes, qui in Asiâ forent, Romanæ civitatis ho-
 mines interfici jussit? Tum quidem domus, templa &
 aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt.
 Sed hic terror Asiæ, Europam quoque regi aperiebat.
 itaque missis Archelao Neoptolemoque præfectis, ex-
 ceptâ Rhodo, quæ pro nobis firmius stetit, ceterum Cy-
 clades Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ decus Athenæ,
 tenebantur. Italiam jam, ipsamque urbem Romam re-
 gius terror afflabat. Itaque Lucius Sylla festinat, vir
 armis optimus: parsque violentiâ ruentem ulterius
 hostem, quâdam quasi manu, repulit: primūque
 Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, ob-
 sidione ac fame ad humanos cibos compulit. Mox
 subruto Piræi portu, sex quoque & amplius muris,
 postquam domuerat *ingratissimos*, ut ipse dixit, *homi-
 num*, in honorem tamen mortuorum, sacris suis fa-
 mæque donavit. Mox quum Eubœâ, atque Bœotiâ,
 præsidia regis dispulisset, omnes copias, uno apud
 Chæroneam, apud Orchomenon altero bello dissip-
 vit: statimque in Asiam transgressus, ipsum opprimit:

& debellatum foret, nisi de Mithridate triumphare citò, quàm verè, maluisset. Ac tunc quidem hunc Asia statum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus. Recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac sic erat Asia rursus nostra, ut cœperat: Mithridates tantum repulsus. Itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex Asiâ & Europâ quodammodo inescatus, non jam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi raptam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flammâ reviviscunt; ita ille de integro, auctis majorem in modum copiis, totâ denique regni sui mole, in Asiam rursus mari, terrâ, fluminibusque veniebat. Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ plagæ litora illustrat. Hanc ille quasi alteram Romam toto invaserat bello: sed fiduciam oppidanis resistendi nuncius fecit, docens adventare Lucillum, qui (horribile dictu!) per medias hostium naves utre suspensus, & pedibus irer adgubernans, videntibus procul quasi marina pistrinx evaferat. Mox clade conversâ, quum ex morâ obsidentem regem fames, & ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucillus assequitur: adeoque cecidit, ut Granicus & Æsopus amnes cruenti redderentur. Rex callidus Romanæque avaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, quâ sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quàm in terrâ fuga. Quippe centum amplius navium classem, apparatusque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœdâ strage laceravit, ut navalis belli instar efficeret: planè quasi Lucillus quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validissimi regni vires erant; sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas gentes, totum præ Orientem, ac Septemtrionem ruinâ suâ involvit. Iberi, Caspii, Albani, & utraq; sollicitabantur Armenia: præque omnia & decus, & nomen, & titulos Pompeio

sua fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, aliosque ex aliis prodire reges: nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem: regemque fugientem mediâ nactus Armeniâ (quanta felicitas viri!) uno proelio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus; quippe quasi commilitans, quum à tergo se hostibus à facie Romanis præbuisset, Pontici per errorem longius cadentes umbras suas quasi hostium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illâ debellatus est; nihil enim postea valuit; quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, postremum caudâ minantur. Quippe quum effugisset hostem Colchos, Sicilia quoque litora, & Campaniam nostram subito adventu terrere voluit: mox subruto Pyraei portu, Colchis tenus jungere Bosphoron; inde per Thraciam, Macedoniam & Græciam transilire; sic Italiam nec opinatus invadere, tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere præventus, malè tentatum veneno spiritum ferro expulit. Cnaus interim Magnus rebelles Asiæ reliquias sequens, per diversa gentium terrarumque volitabat. Nam sub orientem sequutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem iussit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari stellis sequutus, Colchos cecidit; ignovit Iberiæ; percipit Albanis; regem Colchorum Orodem, positus sub ipso Caucaſo castris, iussit in plana descendere: Arthocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab Albaniâ suâ lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non & in meridiem verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per turis & balsami sylvas, Romana circumtulit signa. Arabes, si quid imperaret, præstò fuere. Hierosolymam defendere tentavere Judzi: verum hanc quoque intravit; & vidit illud grande impiæ gentis.

arcanum patens, sub aureo vitem cœlo; dissidentibusque de regno fratribus, arbiter factus, regnare iussit Hyrcanum. Aristobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus totam, quâ latissima est, Asiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit: Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium; & Oceanum, Pompeianis domita vel oppressa signis, tenebatur.

CAP. VI. *Bellum Piraticum.*

Interim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est, Cilices invaserant maria: sublatisque commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate, præcluserant. Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquietâ Mithridatis præliis Asia: dum sub alieni belli tumultu, exterique regis invidiâ, impune grassantur. Ac primum duce Isidoro, contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, Piræum & Achaiam, sinumque Maleum, quod à spoliis *Aurcum* ipsi vocare, latrocinabantur: missusque in eos Publius Servilius, quamvis leves & fugaces myoparonas gravi & Martiâ classe turbaret, non incruentâ victoriâ superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutinâ prædâ abundantes, Phaselin, & Olympon evertit, Isaurumque ipsam arcem Ciliciæ: unde conscius sibi magni laboris, *Isaurici* cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terrâ se continere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resilerunt; & aliquanto latius quam prius. Sicille quoque antè fellæ, dignus nunc victoriâ Pompeius visus est; & Mithridaticæ provinciæ factus accessio. Ille dispersam toto mari pestem, semel & in perpetuum volens extinguere, divino quo-

dam apparatu aggressus est. Quippe cū classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus; Plotius Siculo. Gratilius Ligusticum sinum, Pompeius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quo primum maris nostri limen aperitur; Lentulus Libycum; Marcellinus Ægyptium; Pompeii juvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægeum & Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam observavit. Sic per omnis æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quādam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontēque belli Ciliciam versus est: nec hostes detrectare certamen, non ex fiduciā, sed quia oppressi erant, ausi videbantur. Sed nihil tamen amplius, quā ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt, abjectis statim telis, remisque, plausu undique pari, quod supplicantium signum fuit, vitam petiverunt. Non aliās tam incruentā victoriā usi unquam sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longè removit maris, & mediterraneis agris quasi obligavit. Eodēque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid prius in hāc mirere victoriā? velocitatem, quod quadragesimo die parata est? an felicitatem, quod ne una quidem navis amissa est? an verò perpetuitatem, quod amplius piratæ non fuerunt?

CAP. VII. *Bellum Creticum.*

Creticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus; solā vincendi nobilem insulam cupiditate; favisse Mithridati videbatur: hoc placuit armis

vindicare. Primus invasit insulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiduciâ, aded ut plures catenas in navibus, quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordix. Nam plerasque naves intercepte hostes: captivâque corpora religata velis ac funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intrâ castella & urbès redëgit, & Cnossium, & Erythræam, & ut Græci dicere solent, *urbium matrem* Cydoneam: adeoque sævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent; alii deditiorem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et quum ille res in Asiâ gerens, eò quoque præfectum misisset Antonium; in alienâ provinciâ inelytus fuit: eoque infestior Metellus in hostes jus victoris exercuit: victisque Lathene & Panare Cydonæ ducibus, victor rediit: nec quicquam amplius tamen de tam famosâ victoriâ, quàm cognomen *Creticum* reportavit.

CAP. VIII. *Bellum Balearicum.*

Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueverat; altero ex liberis ejus Cretico factò, mora non fuit, quin alter quoque *Balearicus* vocaretur. Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria. Homines feros atque sylvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænavigantes subinde inopinato impetu terruere. Sed quum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere: & primo impetu, ingenti lapidum saxorumque nimbo classem operuerunt, Tribus quisque fundis proeliatur. Certos esse quis miretur ictus, quum hæc sola genti arma sint? id unum ab infantiâ stûdium. Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsâ monstrante percussit. Sed non diu lapidatione terruere Romanos: postquam cominus ventum est, expertique rostra, & pila venientia, pecudum in morem clamore sublato, petie-

runt fugâ litora: dilapsique in proximostumulos, quærendi fuerunt, ut vincerentur.

C A P. IX. *Exeditio in Cypron.*

Aderat fatum insularum: igitur & Cypros recepta finè bello. Insulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolemæus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama, nec falsò, ut victor gentium populus, & donare regna consuetus, Publio Clodio Tribuno duce, socii vivique regis confiscationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit. Cæterum Porcius Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum ostium invexit: quæ res latius ararium populi Romani, quàm ullus triumphus, implevit.

C A P. X. *Bellum Gallicum.*

Asia Pompeii manibus subacta: reliqua quæ restabant in Europâ, fortuna in Cæsarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum siti: non sufficientibus terris, venere sedes petitum, incensis mœnibus suis; hoc sacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæsar, Rhodani ponte rescisso, abstulisset fugam; statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastor, deduxit. Sequens longè cruentior pugna Belgarum; quippe pro libertate pugnantium. Hic cum multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis, quòd nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, manu proelium restituit. Indè cum Venetis etiam navale bellum: sed major cum Oceano, quàm cum ipsis navibus rixa: quippe illæ rudes, & informes, & statim naufragæ, quum rostra sensissent. Sed hærebat in vadis pugna: quum artibus solitis cum ipso certamine subductus.

Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessere diversitates pro gentium locorumque naturâ. Aquitani callidum genus, in speluncas se recipiebant; jussit includi: Morini dilabebantur in sylvas; jussit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos; fraudibus agunt: Induciomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones: utrique, absente Cæsare, conjuratione factâ invenerunt legatos. sed ille fortiter à Dolabellâ summotus est, relatūque regis caput; hic insidiis in valle dispositis, dolo perculit: itaque & castra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amisimus. Nec ulla de rege mox ultio: quippe perpetuâ trans Rhenum fugâ latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim faserat, ut liber esset receptator hostium atque defensor. Sed prima contra Germanos illius pugna, justissimis quidem ex causis. Hædui enim de incursionibus eorum querebantur. Quæ Ariovisti superbia? Quum legati dicerent, *Veni ad Cæsarem. Quis est autem Cæsar?* & *Si vult, veniat*, inquit. & *Quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis?* Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim etiam in principiis scriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant majora, eò magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quod elatis super caput scutis, quum se testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt: & inde in jugulos gladiis descendebant. Iterum de Germano Tencteri querebantur. Hic verò jam Cæsar ultra Mosulam navali ponte transgreditur, ipsumque Rhenum: & Hercyniis hostem quærit in sylvis: sed in saltus & paludes genus omne diffugerat. Tantum pavoris incussit intra ripam subito Romana vis. Nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed major aliquanto Trepidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo captum viderent, fuga rursus in sylvas ac paludes: & quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere,

qui vincerentur. Omnibus terrâ marique captis, respexit Oceanum: & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparatâ, Britanniam transit, mirâ celeritate: quippe quum tertiâ vigiliâ Morino solvisset à portu, minùs quàm medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora; & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. itaque trepidatio pro victoriâ fuit. Arma, & obsides accepit à trepidis: & ulterius îisset, nisi improbam classem naufragio castigâssset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctissque admodum copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdémque rursus Britannos, Calidonas sequutus in sylvas, unum quoque è regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ, sed nomini studebatur) cum majore quàm priùs prædâ revectus est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium eadémque novissima conjuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanosque contraxit, ille corpore, armis, spiritûque terribilis, nomine etiam quasi terrore composito, Vercingetorix, ille festis diebus, & comitialibus, cum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar, Ravennæ delectum agens: & hyeme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei felicissimæ temeritatis? Per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, & nives, expeditâ manu emerfus, occupat Galliam; & ex distantibus hybernis castra contraxit; & antè in mediâ Galliâ fuit quàm ab ultimâ timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes; Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit: Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa Gergoviam Arvernorum, tota belli moles fuit: quippe quum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent; maximam civitatem vallo;

fudibus, & fossâ, inductoque fossâ flumine, ad hoc decem & octo castellis, ingentisque loricâ circumdatam primùm fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo, gladiis fudibusque concidit: novissimè in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus. supplex quum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua projecit; *Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.*

CAP. XI. *Bellum Parthicum.*

DUM Gallos per Cæsarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortunâ queri possumus: caret solatio clades. Adversis & diis, & hominibus, cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Et tribunus plebis Metellus, exentem ducem hostilibus diris devoverat: quum Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & quum apud Nicephorum castra posuisset, missi ab Orode rege legati denunciavere, *percussorum cum Pompeio fœderum, Syllâque, meminisset.* Regiis inhians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem jure, sed *Seleucia se responsurum esse*, respondit. Itaque dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primùm, qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat à tergo, relictus Euphrates. Tum simulato transfugæ cuidam Mezeræ Syto creditur, dum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vixdum venerat Carras, quum undique præfecti regis, Sillaces & Surenas, ostendere signa auro sericisque vexillis vibrantia. Tum sinè morâ circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus. Ipse in colloquium sollicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi tribunis re-

luctantibus, fugam ducis barbari ferro occupassent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis, pæne in conspectu patris, eisdem telis operueret. Reliquiæ infelicis exercitus, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ, vix nuncium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dexterâ manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est: ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur.

C A P. XII. *Anacephaleosis.*

HÆC est illa tertia ætas populi Romani transmarina, quâ Italiâ progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni sancti, pii, & ut diximus, *aurei*, sinè flagitio, sinè scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoris illius sectæ integritas, dumque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis Asiaticæ hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompeium, sequutumque hos, de quo dicimus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis claudibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimæque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisivisse, pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicasse domum cum civibus, fociis, mancipiis, gladiatoribus, totoque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Siciliâ, & Africâ contento fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominanti in Italiâ suâ, quàm eò magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia felicitas? Syria prima nos victa corrumpit: mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes

atque divitiarum affligere sæculi mores: mercedemque vitiis suis, quasi sentinam, rempublicam pessum dedere. Unde enim populus Romanus à tribunis agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Apuleiana seditio. Unde regnaret judiciariis legibus divulgatus à senatu eques, nisi ex avaritiâ, ut vectigalia reipublicæ, atque ipsa judicia in quaestu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, quum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium, artem facit? Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentiâ, paritura mox egestatem? Hæc Catilinam patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus & dominandi cupido, unde, nisi ex nimis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompeium furialibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus, separatos ab externis iustisque bellis, ex ordine prosequemur.

CAP. XIII. *Seditiositas tribunicia potestatis.*

Seditionum omnium causas Tribunicia potestas excitavit: quæ specie quidem plebis tuenda, cuius in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens studium populi ac favorem, agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam iustum, quam recipere plebem jus suum à patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis agerer. Quid tam æquum, quam inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quam ut senatu regente provincias, ordinis &

questris auctoritas saltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant: & misera respublica in exitium suum merces erat. Nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, vectigalia, id est, imperii patrimonium, supprimebat: & emptio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos, exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat sinè possidentium everfione? qui ipsi pars populi erant, & tamen relictas sibi à majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.

C A P. XIV. *Seditio Tiberii Gracchi.*

PRimam certaminum faciem Tiberius Gracchus accendit, genere, formâ, eloquentiâ facillè princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditionis, quia sponsor foederis fuerat, contagium timens, & indè popularis: sive æquo & bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est, quacunque mente, rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine Rostra conscendit: nec deerat obviâ manu tota indè nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris: adeoque præsentî metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic triumvir creatus dividendis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorûmque quos agris moverat, cades à foro cœpit. Indè quum in Capitolium profugisset, plebêmque ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasicâ, concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

C A P. XV. *Seditio Caii Gracchi.*

STatim & mortis, & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit Caius Gracchus: qui cum pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros ar-

cesseret; & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; jamque nimius, & potens altero tribunatu, secundâ plebe volitaret: abrogare auso legibus suis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Indè proximorum exde pulsus, quum se in Aventinum recepisset; indè quoque obviâ senatûs manu, ab Opimio consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis: & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

CAP. XVI. *Seditio Appuleiana.*

Nihilominus Appuleius Saturnius Gracchanas asserere leges non destitit. Tantum animorum viro Marius dabat: qui nobilitati semper inimicus, consulatu suo præterea confusus, occiso palàm comitiis Annio competitore Tribunatûs, subrogare conatus est in ejus locum Caium Gracchum, hominem finè tribu, finè nomine: sed subdito titulo, in familiam ipse se adoprabat. Quum tot, tantisque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba jurare; quum abnuentibus *aquâ & igni interdicturum se minaretur*. Unus tamen exitit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni nobilitate percussâ, quum jam tertium annum dominaretur, eò vefaniæ progressus est, ut consularia quoque comitia novâ cæde turbaret. Quippe ut satellitem furoris sui Glauciam, consulem faceret, Caium Memmium competitorum interfici jussit: & in eo tumultu *regem* satellitibus suis se appellatum, lætus accepit. Tum verò jam conspiratione Senatus, ipso quoque jam Mario consule, quia tueri non poterat, adverso; directæ in foro acies: expulsus indè, Capitolium invasit. Sed quum abruptis fistulis obsideretur, Senatusque per legatos poenitentia fidem faceret, ab arce digressus, eum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi eum factâ irruptione, populus fustibus saxisque coopertum in ipsâ quoque morte laceravit.

CAP. XVII. *Drusiana seditio.*

Postremò Livius Drusus, non tribunatûs modò viribus, sed ipsius etiam Senatûs auctoritate, totiûsque Italiæ consensu, easdem leges asserere conatus, dum aliud caprat ex alio, tantum conflavit incendium, ut ne prima illius flamma posset sustineri; & subitâ morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum propagaret. Judiciariâ lege Gracchi diviserant populum Romanum, & bicipitem ex unâ fecerant civitatem: Equites Romani, tantâ potestate subnixi, ut qui fata fortunâsque principum haberent in manu, interceptis vestigalibus, peculabantur suo jure rempublicam: Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne decus majestatis amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate, (unde & nata Livio Druso æmulatio accesserat) equitem Servilius Capió, Senatum Livius Drusus asserere. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant: ceterum sic urbe in unâ, quasi in binis castris, dissidebatur. Prior Capió in senatum impetu factó, reos ambitûs Scæurum & Philippum, principes nobilitatis elegit. His motibus ut resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus, eisdem socios ad plebem spe civitatis erexit. Extat vox ipsius, *Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.* Aderat promulgandi dies; quum subitò tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen obrogare de legibus consul Philippus: sed apprehensum faucibus viator non antè dimisit, quàm sanguis in ora & oculos redundaret. Sic per vim latæ, jussæque leges: sed pretium rogationis statim socii flagitavere, quum interim imparem Drusum, ægrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit. Nec ideo minùs socii promissâ Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

CAP. XVIII. *Bellum Sociale.*

Sociale bellum vocetur licet; ut extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. Quippe quum populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat; corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intra Italiam, quam intra urbem cives rebellabant. Itaque quum jus civitatis, quam viribus auxerant, socii iustissime postulerent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat; postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma & oppugnationem Urbis accendit. Quid hæc clade tristius; quid calamitosius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremò Italia contra matrem ac parentem suam Urbem consurgerent: quum omne robur fortissimorum fidelissimorumque sociorum sub suis quosque signis haberent municipalia illa prodigia: Popedius Marfos, & Latinos Afranius; Umbros totus senatus, & consules; Samnium Lucaniamque Telesinus: quum regum & gentium arbiter populus ipsum se regere non posset, ut victrix Asia Europæque à Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut festo die Latinarum Julius Cæsar & Martius Philippus consules, inter sacra & aras immolarentur. Postquam id nefas prodictione discussum est, Asculo furor omnis erupit, in ipsâ quidem ludorum frequentiam trucidatis, qui tum aderant ab Urbe, legatis. Hoc fuit impii belli sacramentum. Indè jam passim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli discursante Popedio, diversa per populos & urbes signa cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. Ecce Ocriculum, ecce Grumentum, ecce Fesulæ, ecce Carseoli; refferatæ Nuceria, & Picentia; cadibus, ferro, & igne vastantur. Fusæ Rutili copiæ, fusæ Capienis. Nam ipse

Julius Cæsar exercitu amisso, quum in Urbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis major, toris denuo viribus infurrexit: aggressisque singuli populos; Cato discutit Etruscos; Gabinius Marfos; Carbo Lucanos; Sylla Samnites. Strabo verò Pompeius, omnia flammis ferroque populatus, non prius finem cædium fecit, quàm Asculi everfione, Manibus tot exercituum consularium, direptatúmque urbium diis litaretur.

CAP. XIX. *Bellum Servile.*

Uteunque, etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum est. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum Servile bellum inter initia Urbis, Herdonio Sabino duce, in ipsâ Urbetentatum est: quum occupatâ tribuniciis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, & à consule captum. Sed hic tumultus magis fuit quàm bellum. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius servili, quàm Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana provincia, latifundiis civium Romanorum tenebatur. Hic ad cultum agri, frequentia ergastula, catenatique cultores, materiam bello præbuere, Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladum facit, ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syria deæ comas jactat, ad libertatem & arma servos, quasi numinum imperio concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abditâ nuce, quam sulphure & igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primum duo millia ex obviis; mox jure belli refractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum: regissque, nequid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos, miserabili direptione vastavit. Quin (illud quoque ultimum belli dedecus) capta sunt castra

castra Prætorum; nec nominare ipsos pudebit, castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui per fugitivarios distrahi debuissent, prætorios duces, profugos prælio, ipsi sequebantur. Tandem Perperna Imperatore supplicium de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud Ennam novissimè obsessos, quum fame quasi pestilentia consumpsisset, reliquias latronum compedibus & catenis religavit, crucibusque punivit; fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione violaret. Vix dum respiraverat insula, quum statim à servis, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpureâ, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimitâ, non minorem, quam ille fanaticus prior, constat exercitum: acriterque multo, quasi & illum vindicaret, vicos, castra, oppida diripiens, in dominos, in servos infestius, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc quoque Prætorii exercitus cæsi; capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius Perperna usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit: communitasque copias armis, fame facile delavit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de duce quidem supplicium exigere potuit, quamvis in manus venerit. quippe dum circa deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata est.

CAP. XX. *Bellum Spartacum.*

ENimvero servilium armorum dedecus feras, nam & ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt; & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, nescio; quippe quam servi militaverint, gladiatores imperaverint: illi infimæ sortis homines: hi pessimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, Oenomaus,

effraeto Lentuli ludo, cum triginta haud amplius ejusdem fortunæ viris eruperunt Capuâ; servisque ad vexillum & ad auxilium vocatis, quum statim decem amplius millia coissent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindicare volebant. Prima velut harena viris mons Vesuvius placuit. Ibi quum obsiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi montis vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendere radices: & exitu invio, nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere. indè alia castra. Deinceps Coram, totamque pervagantur Campaniam. nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam atque Nuceriam, Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, quum jam esset justus exercitus; è viminibus, pecudumque tegumentis inconditos sibi clypeos: è ferro ergastulorum recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus; captæque de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulere. Nec abnuvit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, indè latro, deinde in honore virium gladiator, qui defunctorum quoque prælio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivosque circa rogum jussit armis depugnare: quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset. Indè jam consulares quoque aggreffus, in Apennino Lentuli exercitum percecidi: apud Mutinam Caii Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadendâ urbe Romanâ (quod satis est turpitudini nostræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra mirmillonem confurgitur: pudoremque Romanum Licinius Crassus asseruit: à quo pulsi fugatique (pudet dicere) hostes, in extrema Italiæ refugerunt. Ibi circa Bruttium angulum clusi, quum fugam in Siciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratésque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra expetirentur; tandem eruptione factâ, dignam viris

obiere mortem: & quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè dimicans, quasi imperator occisus est.

CAP. XXI. *Bellum civile Marianum.*

HOC deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intrà se parricidiale bellum domi stringeret; & in urbe mediâ ac foro, quasi harenâ, cives cum civibus suis, gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, si plebei duces; aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuissem: quum verò, prò facinus! qui viri! qui imperatores! decora & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinori suam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, ut sic dixerim, sideribus agitatam est: primo & levi, & modico, tumultu magis quàm bello, intrà ipsos armorum duces subsistente sævitiâ: mox atrocius, & cruentius, per totius viscera senatûs grassante victoriâ: ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est; quum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eousque odiis sævientibus, donec deessent, qui occiderentur. Initium & causa belli, inexplabilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpiciâ lege sollicitat. Sed impatiens injuriæ statim Sylla legiones circumegit: dilatòque Mithridate, Esquilinâ, Collinâque portâ geminum agmen Urbi infudit. Unde quum consulo Sulpicius & Albinovanus objecissent catervas, sudésque & saxa undique à mœnibus ac tela jacerentur; ipse quoque jaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones evaserat, quasi captivam victor insedit. Tum ex consulo senatûs adversariis hostibus judicatis, in præsentem tribunum aliòsque diversæ factionis, jure sævitum est. Marium servilis fuga exemit; immo fortuna alteri bello reservavit. Cornelio Cinnâ, Cnæo Octavio consulibus,

malè obrutum resurrexit incendium: & quidem ab ipsorum discordiâ, quum de revocandis, quos senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cinctâ quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes. Redit ab Africâ Marius, clade major: siquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: servitia (pro nefas!) & ergastula armantur: & facilè invenit exercitum miser imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi causam suam sævitâ corrumpere. Sed quum diis hominibûsque infestus rediret, statim primo impetu cliens & alumna Urbis Ostia, nefandâ strage diripitur; mox in urbem quadruplici agmine intratur. Dividere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Janiculo est; statim ad principum eadem signo dato, aliquanto sævius, quàm aut in Punicâ, aut in Cimbricâ urbe, sævitur. Octavii consulis caput pro Rostris exponitur; Antonii consularis in Marii ipsius mensis. Cæsar & Fimbria in penetibus domorum suarum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter alterius aspectu: Babium atque Numitorium per medium forum unci traxere carnificum: Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit: Merula flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore resperfit: Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat saluranti. Hæc tot senatûs funera intrâ calendas & idus Januarii mensis, septima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, si annum consularis implêsset? Scipione & Norbano Quinto consulibus, tertius ille turbo civilis insanix toto furore detonuit: quippe quum hinc octo legiones, indè quingentæ cohortes starent in armis, & indè ab Asiâ cum victore exercitu Sylla properaret. Et sanè quum tam ferus in Syllanos

Marius

Marius fuisset; quantâ favitiâ opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt: & statim Norbanî fusus exercitus; statim omnes Scipionis copîæ, ostentatâ spe pacis, oppressæ. Tum Marius juvenis, & Carbo consules, quasi desperatâ victoriâ; ne inulti perirent, in antecessum sanguine senatûs sibi parentabant: obselsâque curiâ, sic de senatu quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Nam Quinctus Mucius Scævola pontifex Vestales amplexus aras, tantum non eodem igne sepelitur. Lamponius atque Telesinus Samnitum duces, atrociùs Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriâque populantur: & sub specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, Collinâque portam debellatâ omnes hostium copîæ. Ibi Marius, hic Telesinus oppressi. Nec idem tamen exitum, qui belli finis fuit. Stricti enim in pace gladii: animadversumque in eos, qui se sponte dediderant. Minus est, quod apud Sacriportum, & apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sylla concidit: bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villâ publicâ interfici iussit. Isti tot in pace, non plures sunt. Quis autem illos potest computare, quos in Urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec admonente Furfidio, *Vivere aliquot debere, ut essent quibus imperarent*; proposita est ingens illa tabula; & ex ipso equestris ordinis flore ac senatûs, duo millia electi, qui mori juberentur, novi generis edictum. Piget post hæc referre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Venuleii: Babium sine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum: Marium ducis ipsius fratrem apud Catuli sepulchrum oculis, manibus, cruribusque defossis, servatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum ferè pœnis, municipia Italiæ splendidissima sub hastâ venierunt, Spolterium, Interamnium, Præneste, Florentia. Nam Sulmonem, vetus oppidum soci-

um atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modò morte damnari, duci jubentur: sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

CAP. XXII. *Bellum Sertorianum.*

Bellum Sertorianum quid aliud, quàm Syllanæ proscriptionis hæreditas fuit? hostile potius, an civile dixerim, nescio: quippe quod Lusitani Celtiberique Romano gesserint duce. Exul & profugus ferallis illius tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrasque permiscuit; & jam Africæ, jam Balearibus insulis fortunam expertus, missisque in Oceanum, Fortunatas insulas penetravit: tandem Hispaniam armavit. Viro cum viris facilè convenit. Nec aliàs magis apparuit Hispani militis vigor, quàm Romano duce. Quanquam ille non contentus Hispaniâ, ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe juvit. Et quid futurum fuit? satis tanto hosti uno imperatore resistere res Romana non potuit. Additus Metello Cnæus Pompeius: hi copias viri diu, & ancipiti semper acie attrivere: nec tamen priùs bello, quàm suorum scelere & insidiis, extinctus est. Copias ejus prope totâ Hispaniâ persequuti, diu & ancipiti, semper acie domaverunt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius, & Thorius; indè Herculeii proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis; ipsi duces cominus invicem experti, apud Lauronem atque Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas dabat: donec oppresso domesticâ fraude Sertorio, victo deditoque Perpernâ, ipsæ quoque in Romanam fidem venerè urbes, Osca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima, & infame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magis quàm civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

CAP. XXIII. *Bellum civile sub Lepido.*

Marco Lepido, Quinto Catulo consulibus, civile bellum pæne citius oppressum est quàm inciperet: sed quantum, latèque fax illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit! Cupidus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat; nec immerito, si tamen posset finè magnâ clade Reipublicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proscripisset inimicos: qui supererant, revocante Lepido, quid aliud, quàm ad bellum vocabantur? quumque damnatorum civium bona, addicente Syllâ, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ faucisquæ Reipublicæ requiescere quomodocunque; ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur. Ergo quum turbidis concionibus, velut classico civitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma indè & exercitum Urbi admoverat. Sed jam Milvium pontem, collémque Janiculum Lutatius Catulus, Cnæusque Pompeius, Syllanæ dominationis duces atque signiferi, alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisque à senatu judicatus, incruentâ fugâ Etruriam, indè Sardiniam recessit: ibique morbo & poenitentiâ interiit. Victores, quod non temere aliàs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

L I B E R IV.

CAP. I. *Bellum Catilinarium.*

Catilinam luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere; Senatū confodere, consules trucidare, distringere incendiis Urbem, diripere ærarium; totam denique rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videretur optasse. Quæ omnia quibus (ô nefas!) sociis aggressus est? ipse patricius; sed hoc minus est: Curii, Porcii, Syllæ, Cethegi, Antronii, Varguntei atque Longini. quæ familiæ? quæ senatus insignia? Lentulus quoque cum maximè prætor. Hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus conjurationis, sanguis humanus: quem circumlatum pateris bibere: summum nefas, nisi amplius esset propter quod biberant. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium consules incidisset: quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emerfit, vilissimum scortum, sed parricidii innocens. Tum Consul habito senatu, in præsentem reum Cicero peroravit: sed non ampliùs profectum, quàm ut hostis evaderet, seque, palàm professò, incendium suum exstincturum ruinâ minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruriâ exercitum proficiscitur, signa illaturus Urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilinâ diem, urbe totâ viros, faces, tela dis-

ponit. Nec civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in arma sollicitatis, iisset ultra Alpes furor, nisi alterâ proditione Vulturcii, pratoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palàm prator in senatu vincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati; Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam sequutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Quamvis parte conjurationis oppressâ, tamen ab incepto Catilina non destitit; sed infestis ab Etruriâ signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quàm atrocitèr dimicatum sit, exitus docuit. Nemo hostium bello superfuit: quem quis in pugnando ceperat locum, eum amissâ animâ corpore tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est; pulcherrimâ morte, si pro patriâ sic concidisset.

CAP. II. *Bellum Cæsaris & Pompeii.*

JAM penè toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus extingui posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit: ac Mariana quidem Cinnanâque rabies intrâ Urbem præluserat, quasi experiretur. Syllana tempestas latius, intrâ Italiam tamen, detonuerat. Cæsaris furor atque Pompeii, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique quâ patebat imperium, quodam quasi diluvio & inflammatione corripuit: adeò ut non rectè tantùm civile dicatur: ac ne sociale quidem; sed nec externum: sed potiùs commune quoddam ex omnibus, & plus quàm bellum. Quippe si duces ejus inspicias; totus senatus in partibus. si exercitus; hinc undecim legiones, indè decem & octo, flos omnis & robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum; hinc Gallici Germanique delectus: indè Deiotarus, Ariobarzanes, Tarchondimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Cili-

ciz, Macedonia, Græcia, Ætolia, totiûsque robur Orientis: si moram belli, quatuor anni, & pro clade rerum breve tempus: si locum & spacium ubi commissum est; intra Italiam: indè se in Galliam Hispaniamque deflexit: reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque secedit: hinc in Ægyptum subito transfiliit: indè respexit Asiam; indè Africâ incubuit: postremò in Hispaniam regyravit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim priûs quievit, quàm in Urbe ipsâ, medio senatu, eorum qui victi erant odia victoris sese cæde satiarent. Causa tantæ calamitatis eadem quæ omnium, nimia felicitas. Siquidem Quinto Metello, Lucio Afranio consulibus, quum Romana majestas toto orbe polleret, recentisque victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret; nimia Pompeii potentia apud ociosos, ut solet, cives movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum; Cato adversus potentes semper obliquus, detrectare Pompeium, actisque ejus obstrepere. Hinc dolor transversum egit: & ad præsidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen auctiores opes: Caius Cæsar eloquentiâ, & spiritu, ecce jam consulatu allevabatur: Pompeius tamen super utrumque eminebat. Sic igitur Cæsari dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibusque pariter potentia cupidis, de invadendâ Republicâ facile convenit. Ergo quum mutuis viribus in suum quisque decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompeius Hispaniam: tres maximos exercitus: & jam sic orbis imperium societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exinde, quoniam mutuo metu tenebantur, Crassi morte apud Parthos, & morte Julia Cæsaris filie, quæ nupta Pompeio, generi focerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Jam Pompeio suspecta, Cæsaris opes, & Cæsari

Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque consulibus, ruptâ primâ conjurationis fide, de successione Cæsaris senatus, id est Pompeius, agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis haberetur. Consulatus absentis, quem decem tribuni plebis, favente Pompeio, nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. *Veniret, & peteret majorum more. ille contrâ flagitare decreta: ac nisi in fide permanerent, non se remittere exercitum.* Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitato, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli harena, Italia fuit; cujus arces levibus præfidiis Pompeius infederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt: tum pulsus Etruriâ Libo, Umbriâ Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sinè sanguine, si Pompeium Brundisii opprimere potuisset: & ceperat, sed ille per obsessi claustra portus, nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu! modò princeps patrum, pacis bellisque moderator, per triumphatum à se mare, lacerâ & pæne, inermi nave fugiebat. Nec Pompeius ab Italiâ, quàm senatus ab Urbe, fugatur prior: quam pæne vacuum metu Cæsar ingressus, consulem se ipse facit. Ararium quoque sanctum, quia tardiùs aperiebant Tribuni, jussit effringi: censumque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quàm imperium. Pulso fugatoque Pompeio, maluit priùs ordinare provincias, quàm ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam, annonæ pignora, per legatos habet. Nihil hostile erat in Galliâ: pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeii exercitus transeunti per eam duci portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absentis. Græcula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum rumpe, & incendere machinas ausa, & congregi navi-

bus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ marique perdomuit. Mox deditibus sese ablata omnia præter, quam potiore omnibus habebant, libertatem. Anceps, variûmque, & cruentum in Hispaniâ bellum cum legatis Cnæi Pompeii Petreio & Afranio: quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, com meatibus prohibetur. Sic fame castra tentata sunt: obsessôrque ipse quasi obsidebatur. Sed ubi pax fluminis rediit, populationibus & pugnæ campos aperuit: iterum ferox instat: cedentes ad Celtiberiam consequutus, aggere & vallo, ac per hæc siti ad deditiorem compulit. Sic citerior Hispania recepta est; nec ulterior moram fecit. Quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum & Africam: quasi de industriâ prospera ejus adversis radiarentur. Quippe quum fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Curictico littore castra posuissent; jam maria latè tenente Pompeio, repenti legatus ejus Octavius Libo ingentibus copiis classicorum circumvenit utrumque. Deditiorem fames extorsit Antonio. Missæ quoque à Basilo in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, novâ Pompeianorum arte Cilicum, ætis sub mare funibus, captæ quasi per indaginem. Duas tamen ætus explicuit. Una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandûmque posteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitûs per totum diem tela sustinuit. & quum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditiorem veniret, hortante tribuno Vulteio, mutuis ictibus in se concurrat. In Africâ quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fugatôque Varo jam superbus, subitum Jubbæ regis adventum; equita-

tumque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga: sed pudor suavit, ut amissum suam temeritate exercitum morte sequeretur. Sed jam debitum par fortunam flagitante, sedem bello Pompeius Epiron elegerat: nec Caesar moratur. Quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvis hyems media prohiberet tempestate, ad bellum navigavit: positisque ad Oricum castris, quum pars exercitus, ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brundisii moram faceret; adeo impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubiam, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius: *Quid times? Casarem vehis.* Contractis in unum undique copiis, positisque communis castris, diversa erant ducum consilia. Caesar pro naturam ferox, & conficienda rei cupidus ostentare aciem, provocare, laceessere: nunc obsidione castrorum, quam sedecim millium vallo obduxerat: (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrhachii irritam; (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc assiduus in eruptionem hostium praelii; (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque viginti tela sedere) jam vero direptione urbium sociarum, quum Oricum, & Gomphos, & alia castella Thessalia vastaret. Pompeius adversus hæc necere moras, tergiversari simul, ut hostem interclusum undique inopiam com meatuum tereret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium: milites ocium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fati, praelio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, Urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc vel illinc, præter auxilia regum, & Senatûs. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia,

fuga victimarum; examina in signis; interdiu tenebræ; dux ipse & nocturnâ imagine theatri sui audiens plausum, in modum planctûs circumsonare; & manè cum pullo (nefas!) apud principia conspectus. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit: indè classica prius, indè tela. Annotatum quoque committentis aciem Crastini pilum: qui mox adactò in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem quâ pugnaverat, ipsâ novitate vulneris præferebat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli. Quippe quum Pompeius adeò equitum copiâ abundaret, ut facilè circumventurus sibi Cæsarem videretur; circumventus ipse est. Nam quum diu æquo Marte contenderent, iussûque Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus; repenti hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi unâ manu facta est: nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo proelio Cæsar fuit, mediûsque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax, *Miles, faciem feri*: altera ad iactationem composita; *Parce civibus*: quum ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset! Superstes dignitatis suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thesfalica Tempe equo fugeret; ut unâ naviculâ Lesbion applicaretur: pulsus Hedris in deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum ageraret: ut denique in Pelusio littore, imperiò vilissimi regis, consiliis spadonum, & ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorûmque moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? atqui a-

eriùs multo atque vehementiùs Theſſalici incendiù cineres recaluere. Et in Ægypto quidem adverſùs Cæſarem ſinè partibus bellum. Quippe quum Ptolemaus rex Alexandria ſummum civilis belli ſcelus peregiſſet, fœdùſque amicitia cum Cæſare, medio Pompeii capite ſauxiſſet; ultionem tanti viri Manibus quarente fortunâ, cauſa non defuit. Cleopatra regis ſoror affuſa Cæſaris genibus, partem regni reſoſcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quòd talis paſſa videbatur injuriam: odium ipſius regis, qui Pompeii cædem, partium fato, non Cæſari dederat; haud dubiè idem in ipſum auſurus, ſi expediſſet. Quam ubi Cæſar reſtitui juſſit in regnum, ſtatim ab eiſdem percuſſoribus Pompeii obſeſſus in regiâ, quamvis exiguâ manu, ingentis exercitùs molem mirâ virtute ſuſtinuit. Ac primum ædificiorum proximorum, atque navalium incendio, infeſtorum hoſtium tela ſubmovit: mox in peninſulam Pharon ſubitus evaſit: indè depulſus in maria, mirâ felicitate ad proximam claſſem enatavit relicto quidem in fluctibus paludamento, ſeu fato, ſeu conſilio, ut illud ingruentibus hoſtium telis ſaxiſque peteretur. Tandem receptus à claſſicis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus, debellatâ perfidâ gente, juſta generi Manibus dedit. Quippe & Theodotus magiſter, auſtorque totius belli, & ne virilia quidem portenta Pothinus atque Ganymedes, diverſâ per mare & terras fugâ & morte conſumpti. Regis ipſius corpus obrutum limo repertum eſt in aureæ loriceæ honore. In Aſiâ quoque novus rerum motus à Ponto: planè quaſi de induſtriâ captante fortunâ hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæſare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis diſcordiæ noſtræ fiducia, quàm virtutis ſuæ, infeſto in Cappadociam agmine ruebat: ſed hunc Cæſar aggreſſus, uno, &, ut ſic dixerim, non toto prælio, obtrivit; more fulminis, quod uno eodémque momento venit, percuſſit, abſceſſit. Nec vana de ſe prædicatio eſt Cæſaris; *antè victum hoſtem eſſe, quàm viſum*. Sic cum

exteris. At in Africâ cum civibus multo atrocîus, quàm in Pharsaliâ. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis, quàm oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio: quippe satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latius vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam, & Thapson, nisi quòd amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod aliàs nunquam, ante imperium ducis, suâ sponte signa cecinerunt. Strages à Jubâ cepit: ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à sylvâ, consternati subito clangorè; statim & exercitus in fugam, & duces fortius quàm ut fugerent, non inconspicuâ tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat: sed assequutis eum hostibus, gladium per viscera exegit: & ubi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum; *Bene se habet imperator.* Juba quum sese recepisset in regiam, magnificè epulatus, postero die cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: quum interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris, Uticam, velut altera Africæ claustra, servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus; ut sapiente dignum erat, mortem etiam latus accivit. Nam postquam filium comitèsque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit. Tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis: ille passus dum abscederent, rescidit plagas; sequutæque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic ar-

ma rursus & partes: quantòque Africa supra Thessali-
am, tanto Africam superabat Hispania. Plurimum
quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum, &
pro uno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atro-
cius, nec tam ancipiti Marte concursum est. Primum
in ipso ostio Oceani Varus Didiúsque legati confi-
xere: sed acrius fuit cum ipso mari, quàm inter se
navibus bellum. Siquidem velut furorem civium casti-
garet Oceanus, utramque classem naufragio cecidit.
Quinam ille horror, quum eodem tempore fluctus,
procellæ, viri, navès, armamenta configerent? adde
sitûs ipsius formidinem: vergentia in unum, hinc
Hispaniæ, indè Mauritanîæ littora; mare & intestinum,
& externum; imminentesque Herculis speculas;
quum omnia undique simul prælio & tempestate sæ-
virent. Mox circa obsidiones urbium utrinque dis-
cursum est: quæ miseræ inter hos atque illos duces
societatis Romanæ poenas dabant. Omnium postre-
ma certaminum Munda. Hic non pro ceterâ felicitate,
sed anceps, & diu triste prælium: ut planè vide-
retur nescio quid deliberare fortuna. Sanè & ipse
ante aciem mœstior non ex more Cæsar; sive res-
pectu fragilitatis humanæ; sive nimiam prosperorum
suspectam habens continuationem: vel eadem timens,
postquam idem esse cœperat quod Pompeius. Sed
in ipso prælio, quod nemo unquam meminerat, quum
diu pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in
medio ardore pugnantium subito ingens inter utro-
que silentium, quasi convenisset. Hic omnium sen-
sus erat. Novissimè illud inusitatum Cæsaris oculis
nefas, post quatuordecim annos probata veteranorum
manus gradum retro dedit. Quòd etsi nondum fuge-
rat, apparebat tamen pudore magis, quàm virtute re-
sistere. Itaque ablegato equo, similis furenti, pri-
mam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, con-
firmare, per totum denique agmen oculis, manibus,
clamore volitare. Dicitur in illâ perturbatione & de
extremis agitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse,

quasi occupare manu mortem vellet; nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbuisſent. Hoc laut & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionem: & quasi in fugientem invehit, simul & suorum erexit animos, & hostes perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortius sequi; Pompeiani dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiesque victoribus, sic æstimari potest. Hæc à proelio profugi quum se Mundam recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperâſſet, ex congestis cadaveribus agger effectus est, quæ pilis jaculisque confixa inter se tenebantur. Fœdum etiam inter barbaros! Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeii liberis, Cnæum proelio profugum, crure saucio deserta & avia petentem, Cænonius apud Lauronem oppidum consequutus, pugnantem (adèò nondum desperabat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit; aliusque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Galliâ triumphum transmiserat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Altera laurus Ægyptia: tunc in ferulis Nilus, Arsinoe, & ad simulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Jubam & Mauros, & bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapſos, & Munda nusquam, & quanto majora erant, de quibus non triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit. Reliqua pax incruenta: pensatûmque clementiâ bellum. Nemo casus imperio præter Afranium (satis ignoverat semel) & Faustum Syllam. Didicerat generos timere: filiâmq; Pompeii cum patruelibus ex Syllâ: hæc posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes unum in principem congesti honores: circa templâ imagines, in theatro distincta radiis corona; suggestus in curiâ; fastigium in domo: mensis in cœlo. Ad hoc pater ipse patriæ perpetuûsque dictator: no-

vissimè, dubium, an ipso volente, oblata pro Rostris ab Antonio consule regni insignia. Quæ omnia velut infusæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia; gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est: sed Brutus & Cassius, aliisque patricii consenserunt in eadem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio: libellus etiam Cæsari datus eodem die; nec perlitare centum victimis potuerat. Venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans. Ibi in curuli sedentem eum senatus invasit: tribusque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAP. III. *Cæsar Augustus.*

POpulus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, redisse in statum pristinæ libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit; si non collega quondam, mox amulus Cæsarianæ potentia, fax & turbo sequentis sæculi, superfuisset Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit; trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia; dum Antonius variis ingenio, aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatraz desciscit in regem; nam aliter salvus esse non potuit, nisi confuisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum summa rerum rediit: qui sapientiâ suâ atque solertiâ, percussus undique & perturbatum ordinavit imperii corpus: quod ita haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabellâ consulibus, imperium Romanum jam ad Cæsares transferente fortunâ, varius

& multiplex civitatis motus fuit: quôdque in annuâ cœli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significant; sic cum Romanæ dominationis, id est humani generis conversione, penitus intremuit, omnisque genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitaturn est.

CAP. IV. *Bellum Mutinense.*

PRIMA civilium motuum causa testamentum Cæsaris fuit, cujus secundus hæres Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis suscepit bellum. Quippe quum intra decem & octo annos tenerum, obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret, ipse, plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probis, cunctis artibus cooptationem Juliæ gentis inhibere non desineret; denique ad opprimendum juvenem, palam arma moliri; & jam parato exercitu in Cisalpinâ Galliâ resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat: Octavius Cæsar, ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) consulem aggreditur. Obsidio Mutinæ liberat Brutum: Antonium exiit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus & saucius aquilam, à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

CAP. V. *Bellum Perusinum.*

ALTERUM bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris, pretium militiæ, persolvebat. Semper aliàs Antonii pessimum ingenium Fulvia gladio cincta virilis militiæ, uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic verò jam non privatis, sed totius senatus suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus,

intrâ Perusiæ muros redegit, compulitque ad extrema deditiois, turpi & nihil non expertâ fame.

CAP. VI. *Triumviratus.*

QUUM solus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit. Quid contra duos exercitus necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem? Diversa omnium nota incendia. Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ultiones de his, qui se hostem judicâssent: Cæsarem inultus pater, & Manibus ejus graves Cassius & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur. Apud Confluentes inter Perusiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus consalutant. Nullo bono more Triumviratus invaditur; oppressâque armis Republicâ, redit Syllana proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus habet, quàm numerum centum quadraginta senatorum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium, pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat? quum Antonius Lucium Cæsarem avunculum suum, Lepidus Lucium Paulum suum fratrem proscripserit? Romæ capita cæsorum proponere in Rostris jam usitatum erat: verum sic quoque civitas lacrymas tenere non potuit, quum recisum Ciceronis caput in illis suis Rostris videretur, nec aliter ad videndum eum, quàm solebat ad audiendum, concurreretur. Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam iusta cædes haberetur.

CAP. VII. *Bellum Cassii & Bruti.*

BRUTUS & Cassius sic Cæsarem, quasi Tarquinium regem, depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso parricidio perdere. Igitur cæde perfectâ, quum veteranos Cæsaris, nec immerito, timerent, statim è

curiâ in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus; sed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ strages Reipublicæ immineret, displicuit ultio cum consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Syriam & Macedoniam, concesserunt. Sic vindicta Cæsaris dilata potius quàm oppressa est. Igitur ordinatâ magis ut poterat, quàm ut debebat, in Triumviros reipublicâ, relicto ad Urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cnæo Pompeio fuit, harenam infederant. Sed nec tum imminetia cladis destinata signa latuere. Nam & assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam sua circumvolabant: & in aciem prodeuntibus obuius Æthiops nimis apertè ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, quum illato lumine ex more aliqua secum agitare, atra quædam imago se obtulit: & *quæ esset interrogata; Tuus, inquit, malus genius.* Hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præfagio in Cæsaris castris omnia, aves, victimæque promiserant: sed nihil illo præsentius, quod Cæsaris medicus somnio admonitus est, *ut Cæsar castris excederet, quibus capi imminebat:* ut factum est. Acie namque commissâ, quum pari ardore aliquandiu dimicatum foret: & quamvis duces non essent præsentibus, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia subduxissent; stare tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabatur: primum ad eum anceps fuit & par utrinque discrimen, ut exitus prælii docuit. Capta sunt hinc Cæsaris castra, inde Cassii. Sed quanto efficacior est fortuna quàm virtus! & quàm verum est, quod moriens efflavit, *non in re, sed in verbo tantum, esse virtutem!* Victoriâ illi prælio error dedit. Cassius inclinato cornu suorum, quum captis Cæsaris castris, rapido impetu recipientes se equites videret, fugere

arbitratus, evadit in tumultum. Indè pulvere & strepitu, etiam nocte vicinâ, eximentibus gestæ rei sensum, quum speculator quoque in id missus, tardiùs renunciaret; transactum de partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit caput. Brutus quum in Cassio etiam suum animum perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret (ita enim par superesse bello convenerat) ipse quoque uni comitum suorum confodiendum præbuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur ad ultimum non suis manibus usos? nisi si hoc quoque ex persuasione defuit, ne violarent manus, sed in abolitione sanctissimarum piissimarumque animarum, iudicio suo, scelere alieno, uterentur.

CAP. VIII. *Bellum cum Sexto Pompeio.*

SUblatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeii domus. Alter juvenum in Hispaniâ occiderat, alter fugâ evaserat: contractisque infelicis belli reliquiis, quum insuper ergastula armâisset, Siciliam, Sardiniamque habebat. Jam & classe medium mare infederat, ô quàm diversus à patre! Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas navales agitabat. Tantâ mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppressus est: magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentâisset ulterius: nisi quod magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit; Aliamque velis petit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septémve fugiebat, extincto Prætoris navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens atque respectans, & tamen non timens ne periret.

CAP. IX. *Bellum Parthicum duce Ventidio.*

Quamvis in Cassio & Bruto partes sustulisset; in Pompeio totum partium nomen abolisset: nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Caesar, quum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret, immo omnia expertus ambitu & luxuriâ, primum hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui sæculum liberavit. Parthi clade Crassianâ altius animos erexerant; civilesque populi Romani discordias lati acceperant: itaque ut prima adfulsit occasio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno; qui missus à Cassio Brutoque (quis furor scelerum!) sollicitaverat hostes in auxilium; & illi Pacoro duce, regio juvene, dissipant Antonianâ præsidia. Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetravit. Denique ablatâ Syriâ, emanabat latius malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincen-
tibus; nisi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate & Labieni copias; ipsûmque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum, toto inter Orontem & Euphratem sinu latè cecidisset. Viginti amplius millium fuit; nec sinè consilio ducis: qui simulato metu adèd passus est hostem castris succedere, donec absumpso jactûs spatio, adimeret usum sagittarum. Rex fortissimè dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes quæ desciverant capite, Syria sinè bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori eadē pensavimus.

CAP. X. *Bellum Parthicum cum Antonio.*

Expertis invicem Parthis atque Romanis, quum Crassus atque Pacorus utrinque virium mutuarum documenta fecissent; pari rursus reverentiâ integrata amicitia: & quidem ab ipso fœdus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine, Araxem & Euphratem sub
imagi-

imaginibus suis legi concupiscit; neque causâ, nec consilio, ac ne imaginariâ quidem belli indictione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere; relictâ repente Syriâ in Parthos impetum facit. Gens præter armorum fiduciam callida, simulat trepidationem, & in campos fugam: hic statim quasi victor sequebatur: quum subito nec magna hostium manus, ex improvviso, & jam in fessos viâ, sub vespere, velut nimbus erupit: & missis undique sagittis duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in posterum diem imminebat, nisi intervenisset deûm miseratio. Unus ex clade Crassianâ Parthico habitu castris adequitat, & salutē Latinè datâ, quum fidem ipso fecisset, quid immineret, edocuit; jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retro, peterentque montes: sic quoque hostem fortasse non desore. atque ita sequuta est minor vis hostium quàm imminebat. Adfuit tamen; deletæque reliquæ copię forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quâdam sorte, quasi docti, procubuissent in genua milites, & elatis super capita scutis, casorum speciem præbuisent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde Romani quum se rursus extulissent, ad eò res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem; *ite, & bene valete, Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugistis.* Non minor ex aquâ postea, quàm ab hostibus clades. Infesta primùm siti regio. Tum quibusdam Salmacidis fluvius infestior; novissimèque jam ab invalidis & avidè hauriebatur: quum noxiæ etiam dulces fuere. Mox & ardores per Armeniam; & nives per Cappadociam; & utriusque cœli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertîâ parte de sedecim legionibus reliquâ; quum argentum ejus passim dolabris concideretur; & subinde inter moras mortem à gladiatore suo efflagitasset egregius imperator; tandem perfugit in Syriam. Ibi incredibili quâdam mentis vecordia ferocior aliquantò factus est; quasi vicisset qui evaserat.

CAP. XI. *Bellum cum Antonio & Cleopatrá.*

FUror Antonii quatenus per ambitum non interiret, luxu & libidine extinctus est. Quippe post Parthos, quum exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatrá, quasi bene gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio imperatore, pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilius esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque, & cultu desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus acinaces; purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut reginâ rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundisio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucaten, & Ambracii sinûs cornua, infestâ classe succinxerat. Nobis quadringentæ amplius naves: ducentæ non minus hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à senis in novenos remorum ordibus, ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum & urbium specie, non sinè gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsar's naves à triremibus in senos non amplius ordines creverant. Itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexusque capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ullâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli factò, toto mari ferebatur; Arabumque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asia spolia, purpuram aurumque in ripam assidue mota ventis maria revomebant. Prima dux fugæ reginâ, cum aureâ puppe, veloque purpureo, se in altum

dedit. Mox sequutus Antonius: sed instare vestigiis Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga; nec munita præsidiis utraque Ægypti cornua, Paratonium atque Pelusium, præfuere. Propè manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra. Nam pulchritudo infra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vitâ quæ offerebatur, sed de parte regni laborabar. Quod ubi desperavit à principe, servarique se triumpho vidit, incautiores nata custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recipit. Ibi maximos, ut solebat, induta cultus, in differto odoribus folio, juxta suum se collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta.

C A P. XII. *Bella adversus gentes externas.*

HIC finis armorum civilium. Reliqua adversus externas gentes: quæ, districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: necdum assuetæ frenis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nupeꝝ jugo resiliabant. Ad Septemtrionem conversa ferme plaga ferocius agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysi, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quò bellum non posset ascendere: sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones atque Vindelicos, per privignum suum Claudium Drusum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres ostendere: quæ deficientibus telis, infantes ipsos affictos humo in ora militum adversa miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus agunt, imasque valles earum, ad quædam quasi claustra, custodiunt, abruptis torrentibus impliciti. In hos expeditionem ipse sumpsit; fierique pontes imperavit. Hic se & aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum de manu rapuit: & in viâ primus, tunc agmine sequuto,

quum Illyricus multitudine pontem succidisset, faucibus manibus ac cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium perceciderit. Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histróque vallabantur. Populati proximos, intrà ripas se recipiebant. In hos domandos Vibium misit: cæsi sunt in utrisque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata; sed capta sunt, & in profluentes data: ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nunciaretur. Dalmatæ plerumque sub sylvas agunt: inde in latrocinia promptissimi. Hos jam quidem Marcus incensâ urbe Delminio quasi derruncaverat: postea Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat, (hic secundus orator) sed Augustus perdomandos Vibio mandat: qui effærum genus fodere terras coëgit, aurumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium cupidissima, studiosâ diligentia acquirat; ut illud in usus suos servare videatur. Myi quàm feri, quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos, inquit, estis?* Responsum invicem: *Romani, gentium domini.* Et illi, *Ita, inquit, si nos viceritis.* Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, ut *casorum extis ducum & liarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim. nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui fœculum gerens super cassidem, suscitata motu corporis flammam, velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum maxime populus desciverat. Ille barbarus & signis militariibus, & disciplinâ, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsâ captivitate rabiem ostendere: quippe quum catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhaerent; Cotisonis regis imperio, quories concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant, &

vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summo, atque dilata est. Sarmata patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter nives, raræque sylvas habent. Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant. Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset: magis turpiter amissa est, quàm gloriøsè acquisita: sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem, bis trajecto ponte Rheno, quasissè bellum; in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quàm imperia ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus, primos domuit Usipetes: indè Tenctheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Indè validissimas nationes, Cheruscas, Suecosque & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumferant bellum, adè certâ victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerint. Cherusti equos; Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elegerant; sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque prædâ divisit, & vendidit. Præterea in tutelam provinciarum, præsidia atque custodias ubique disposuit; per Mosam flumen; per Albim; per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Bonnum & Gesoniam cum pontibus junxit, classibusque firmavit. Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germaniâ pax erat, ut mutati homines, alia terra, ecelum ipsum mitius molliùsque solito videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alias, senatus cognomen ex provinciâ dedit. Sed dif-

facilius est provincias obtinere, quàm facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium. Quippe Germani victi magis, quàm domiti erant: moresque nostros magis quàm arma sub imperatore Druso suspiciebant: postquam verò ille defunctus, Vari Quinctilii libidinem ac superbiam, haud secus quàm savitiam odisse cœperunt. Ausus ille agere conventum, & in castris jus dicebat, quâ violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce posset inhibere: at illi, qui jam pridem rubigine oblitos enses, inertesque mœrerent equos, ut primum togas, & faviora armis jura viderunt, duce Arminio arma corripunt: quum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædictâ quidem, & prodictâ per Segestem, unum principum, conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem improvisò adorti, quum ille (ô securitas) ad tribunal citaret; undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paullus, & fato est & animo sequentis. Nihil illâ cæde per paludes, pèrque sylvas cruentius: nihil insultatione barbarorum intolerantius, præcipue tamen in causarum pattonos. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, recisâ priùs linguâ, quam in manu tenens barbarus, *tandem*, inquit, *viperâ, sibilare desisse*. Ipsius quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa & aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer priùs quàm in manus hostium veniret, evulsi; mersâque intrâ baltei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic laruit. Hâc clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani non steterat, in ripâ Rheni fluminis staret. Hæc ad Septemtrionem. Sub Meridiano tumultuatum magis, quàm bellatum est. Musulanios atque Gætulos accolâs Syrtium, Cossio duce compescuit: unde illi *Gætulici* nomen. Latius victoria patet. Marmaridas atque Garamantas Curinio subigendos dedit. Potuit & ille redire *Marma-*

vicus, sed modestior in æstimandâ victoriâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis: huc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo fato breves; sed alter inglorius. Massiliæ quippe Lucius morbo solvitur: in Syriâ Caius ex vulnere, quum Armeniam ad Parthos se subtrahentem recipit. Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompeius assueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus per hunc recuperatum, non incruento, nec inulto tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulatâ proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes continentem, ipse porrexerat, strictus ac recreatus ex vulnere in tempus. Caterum barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio, & pyrâ, in quam se percussus immisit, superstiti etiamnum Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata ferè omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi desinentis scopulis inhaerentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, Cantabrig & Astures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum & pejor, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæosque, & Curgonios, & Aurigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementius agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Sagefamam; castra posuit: indè partito exercitu totam in diem amplexus Cantabrig, efferam gentem, ritu ferarum, quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quum infestâ classe ipsa quoque terga hostium caderentur. Primum adversus Cantabros sub mœnibus Belgicæ præliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quàm arma Romana ascensura esse crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magnâ vi repugnat. Captum tamen postremò fuit. Medulli montis obsidio (quem perpetuâ quindecim millium

fossâ comprehensum cinxit undique simul adeunte Romano) postquam extrema barbari vident; certatim igne, ferro inter epulas, venenôque, quod ibi vulgò ex arboribus taxeis exprimitur, præcepere mortem: seque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antistium, Furnium, Agrippam legatos, hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus: hos obsidibus astrinxit: hos sub coronâ jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est: sed jam Cæsar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant. Nec temere sumptus, ut barbaris, impetus: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mutuâ clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus; nisi Trigacini prodidissent: à quibus præmonitus Carisus, cum exercitu adveniens oppressit consilia. Sic quoque tamen non incruento certamine. Reliquias fusi exercitus validissima civitas Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut quum in captam urbem faces poscerentur, ægre dux impetraverit veniam, *ut victoria Romana stans potius esset, quàm incensa monumentum.* Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit; idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & aterna pax; cum ipsorum ingenio, in pacis partes promptiore; tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cepit. Natura regionis circa se omnis aurifera, miniisque & chrysocollæ, & aliorum colorum ferax. Itaque exerceri solum jussit. Sic Astures & latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nôsse coeperunt. Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque, dun-

taxat intrâ Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intrâ Taurum & Euphratem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum revereabantur. Nam & Scythæ misere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes. Seres etiam, habitantésque sub ipso sole Indi, cum gemmis & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color ab alio venire cœlo ferebatur. Parthi quoque, quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassianâ ultro signa retulere. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pœtio. Ausûsque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe conditâ anno, Janum Geminum claudere bis ante se clusum; sub Numâ rege, & victâ primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, primum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia *Dictator perpetuus*, & *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia condidisset imperium, *Romulus* vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen *Augusti*; ut scilicet jam dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

I N D E X

R E R U M maximè memorabilium.

Prior numerus caput, posterior paginam denotat.

Lba Latio caput
1, 3. diruta
3, 5.
Alliam ad flu-
men cum Gal-
lis praelium

13, 13.
Allobroges domiti ab Ænobar-
bo & Fabio Maximo 2, 52.
Alpina corpora nivibus funilia
4, 28.
Ancus Marcius 4, 6.
Annibal in Italiam venit 6, 26.
cum Scipione in Africâ di-
micat 6, 35.
Antiochi regis Syriæ ignavia
& luxuria 8, 37.
Antium. Spolia de eo parta
11, 11.
Antoniivecordia in expeditione
Creticâ 7, 61. Parthicâ 10,
97. in amore Cleopatæ 11,
98.
Apollo Cumanus sudat 8, 37.
Appii decemviri in Virgini-
am insolentia 24, 22.
Appius Claudius auspiorum
contemptor 2, 26.
Appuleii Saturnii seditio 16,
69.
Asylum Romuli 1, 3.
Athenio Cilix fervorum exer-
citum in Siciliâ conflât 19,
73.
Attalus rex Pergamenorum
Romanis res suas testamento
relinquit 20, 49.

Attius Navius augur 5, 6.

B.

Baleares piratæ, optimi fun-
ditores 8, 61.

Britanniam Cæsar adit 10, 64.

Brutus liberos suos securi per-
cussit 9, 9. Aruntem Tar-
quinium occidit 10, 10.

Brutus & Cassius Cæsaris in-
terfectores contra Octavium
& Antonium dimicantes,
vincuntur, mortemque sibi
inferunt 7, 93. &c. Brutus
malus Genius ib.

C.

Cæsar Julius, quæ gessit in
Galliâ & Britannia 10,
62. &c. cum Pompeio pug-
nat 2, 81. Brundisium summo
cum periculo navigat 2, 85.
Ægyptiorum manibus vix
elabatur 2, 87. Pharnacem
vicit antequam vidit ib. Mun-
dæ proelio ancipiti de morte
occupandâ cogitat 2, 90. e-
jus honores & cædes 2, 90, 91.
Cæsar Octavius 3, 91. Anto-
nium exuit castris 4, 92. in-
trâ Perusie muros redigit
5, 93. Cassium & Brutum
devincit 7, 94. Augustus ap-
pellatus 12, 105.

Camillus ex urbe Gallos pellit
13, 14. exulat 22, 21.

Campania, pulcherrima Italiae
plaga

INDEX.

plaga 16, 15.
 Cannis quadraginta millia Romanorum caesa 6, 30.
 Capua Annibali Cannæ 6, 31.
 Carthago à suis incolis incensa, per continuos decem & septem dies arsit 15, 43.
 Cætor & Pollux præliis interesse creduntur 10, 11, 12, 41, 3, 54.
 Cassius. vid. Brutus.
 Catilinarium bellum 1, 80.
 Cato Uticæ mortem sibi accipit 2, 88.
 Caudinas apud furculas clades Romanorum 16, 16.
 Ciceronis caput in rostris 6, 93.
 Cilices piratæ à Pompeio subjugati 6, 59.
 Cimbri, Theutoni, Tigurini à Mario oppressi 3, 52.
 Cimbricæ feminæ bellatrices 3, 54.
 Ciminus saltus 17, 17.
 Cleopatra J. Cæsarem habet patronum 2, 87. Antonium amicum 11, 98. Augustum frustra sollicitat 11, 99. admotis ad venas serpentibus extinguitur 11, 99.
 Cloelia per Tiberim equitat 10, 10.
 Consules instituti 8, 9.
 Corinthus incensa, inde æs Corinthium 16, 44.
 Coriolanus, matris lacrymis exarmatus 12, 11.
 Corvinus quare sic dictus 13, 14.
 Crassus cum exercitu perit in Parthiâ 11, 65. ditissimus cum fuit, auctiores opes voluit 2, 82.
 Cyprus implevit ærarium Romanorum 9, 62.
 D.
 Decius consul se devovet 14, 15. isidem alter 17, 7.
 Drusi Livii seditio 17, 70.

Duillius consul Punicam classem profigat 2, 14.

E.

E Unus Syrus servile bellum in Sicilia conceitat 19, 72.

F.

F Abii trecenti apud Cremeram cæsi 12, 11.

Fabius Maximus contra Samnites pugnat 17, 17. ille cunctator 6, 32.

Faliscorum ludimagister remissus 12, 11.

Fontes veneno inficit Aquilius 20, 49.

G.

Galli Senones, quales homines 13, 12. Romanum invadunt 13, 13. Gallorum Insubrium impetus 4, 28.

Germanici Cæsaris res gestæ in Germaniâ 12, 101.

Gracchorum Tiberii & Caii seditiones 14, 15, 68.

H.

Hierosolymam Pompeius intrat 5, 58.

Hispaniæ variæ partes à Romanis subactæ 17, 45.

Horatii cum Curiatis certamen 3, 5.

Horatius Cocles Tiberim transnatat armatus 10, 9.

I.

I Anus primò clausus 2, 4. secundò 3, 27. tertio 12, 105.

Juba & Petreius se mutuo jugulant 2, 88.

Jugurtha post Annibalem Romanis terrori 1, 50. à Metello, Mario, & Syllâ domitus, à Boccho traditus 1, 51.

Jupiter Feretrius 1, 3. 12, 12.

4, 28. Stator 1, 4.

L

INDEX.

L.

Lepidi consulatu bellum civile 23, 79. divitiarum cupido 6, 93.
Lucii & Cati, Cæsaris nepotum, fata 12, 103.
Lucretiæ stuprum 7, 8.
Lucullus Mithridatis copias terrâ marique cædit 5, 57.

M.

Macedonia accedit Romanis 7, 35.
Manlius Capitolium defendit 13, 13. inde dejectus 26, 23.
Marius dux adversus Jugurtham 1, 51. adversus Cimbro &c. 3, 53. cum Syllâ bellum civile gerit 1, 75. &c.
Massilia J. Cæsari portas claudit 2, 83.
Matrimonia plebeiorum cum patriciis agitata 25, 21.
Menenius Agrippa plebem dissidentem revocat 23, 21.
Metellus adversus Jugurtham missus 1, 51. Cretas reprimat 7, 61. inde Creticus ib.
Metellus Balearicus 8, 61.
Metius Fufcius equis distractus 3, 5.
Mithridates edicto Romanæ civitatis Asiaticos interfici jubet 5, 56.
Mucius Scævola Porcenam aggredditur 10, 10.
Munda prælium 2, 89.

N.

Numæ Pompilii æta 2, 4.
Numantiæ excidium 18, 46.

O.

Octavius Cæsar ulciscitur patrem, & summam rerum obtinet 3, 91. &c. Augustus appellatus 12, 105.
Janum claudit ib.

P.

Pales templum poscit 20, 20.
Parthi Crassum cum exercitu cædunt 11, 65. ipsi à Ventidio cæsi 9, 96. Antonium contra foedus dimicantem fugant 10, 97. signa clade Crassianâ rapta Romanam ultro referunt 12, 105.
Perfes Macedo à Romanis victus & triumphatus 12, 40.
Pharsalia pugna 2, 88. 7, 94.
Philippicis campis Cæsar & Pompeius signa conferunt 2, 85.
Pompeius Magnus Mithridatem regno exuit 5, 56. Piratas Cilicas coercet 6, 59. decertat cum Cæsare 2, 31. &c. in Ægypto trucidatus 2, 86.
Pompeius Sextus perditâ classe profugit 8, 95.
Porcena Tarquinius Romanam reducit 10, 9.
Pseudophilippus Macedo, vero nomine Andriscus 14, 41.
Pyrri cum Romanis certamina 18, 18. de virtute eorum sententia 18, 19.

Q.

Quintilii Vari libido, superbia, securitas, quibus tres legiones in Germaniâ perfundat 12, 102.
Quinctius, dictator ab aratro 11, 11.
Quirinus, in cælo Romulus 1, 4

R.

Regilli ad lacus dimicatur cum Latinis 10, 11.
Regulus in Africam progressus, Pœnos urget 2, 25. tandem clade affectus & captus 2, 26.
Regum Romanorum diversa ingenia 8, 8.

Remus

INDEX.

Remus occisus 1, 3.

Romani populi ætates, *proem.*

2. de orbe victoriæ ducen-
tis annis 1, 23. primum na-
vale bellum 2, 24. post Can-
nensem cladem virtus 6, 31,
32, 33.

Romuli historia 1, 2.

S.

Sabinarum raptus 1, 3.

Saguntus deleta 6, 29.

Salandicus Celtiberorum dux
17, 46.

Samnites, qualis gens 16, 16.

Scelerata porta, unde sic di-
cta 12, 11.

Scipionem in manus hostium
venturum filius eripit 6, 30.

idem qui postea Africapus
ib. & 6, 33.

Seditiones militum plebique
in duces 22, 21.

Senatus à Romulo institutus 1, 4.

Serpens apud Bragadam Re-
gulum vexat 2, 26.

Sertorianum bellum 22, 78.

Servile bellum 19, 72.

Servius Tullius 6, 6.

Sociale bellum 18, 71.

Spartacus Thrax gladiator bel-
lum movet 20, 73.

Spolia opima. vid. Jupiter
Feretrius.

Sylla Mithridatem reprimat 5,
56. cum Mario bellum ci-
vile movet 21, 75.

Syracusæ Romanis cedunt 6, 32.

Syria Romanis cedit 8, 37.

T.

Tanaquil, Servii Tullii
uxor 6, 6.

Tarentus, Lucaniæ caput 18,
17.

Tarpeia prodit portas Sabinis
1, 3.

Tarquinius Priscus 4, 6.

Tarquinius Superbus 7, 7.

Telluri deæ ædes promissa
19, 20.

Thalam, gravem armis thesau-
rôque Jugurthæ arcem, di-
ripit Metellus 1, 51.

Theutoni ac Tigurini domiti
3, 52.

Thracum immanis sævitia 4,
55.

Ticinus, Trebia, Trasimenus
lacus, Romanorum cladibus
celebres 6, 30.

Torquatus, unde 13, 14. filium
suum contra imperium pug-
nantem occidit 14, 15.

Tribunatus institutus 23, 21.

Tullus Hostilius 3, 5.

U.

Ventidius Parthos clade af-
ficit 9, 96.

Viriatus Lusitanus suos erigit
17, 46.

X.

Xanthippus Lacedæmonius
Romanos bello superat
2, 26.

Z.

Zamam Numidiæ arcem
frustra obsidet Metellus
1, 51.

LUCIUS AMPELIUS
MACRINO SUO SAL.

OLENTI tibi omnia nôsse scripsi
hunc Librum memorialem, ut nôris,
quid sit mundus, quid elementa, quid
orbis terrarum ferat, vel quid genus
humanum peregerit.

De Munde.

MUndus, est universitas rerum, in quo omnia sunt,
& extra quem nihil, qui Græcè dicitur *κόσμος*. Elementa mundi *iv*. Ignis, ex quo est cœ-
lum. Aqua, ex quâ mare oceanum. Aër, ex quo
venti & tempestates. Terra, quam, propter formam
ejus, orbem terrarum appellamus. Cœli regiones sunt
quatuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Cœ-
lum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Ant-
arcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles
sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio, quæ cata-
cecaumene dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim
ardoris: Brumalem & Solstitialem, sub quibus ha-
bitatur; sunt enim temperatissimi, per quos obliquus
circulus vadit, cum *xii* signis, in quibus Sol annum
conficit cursum,

De duodecim Signis.

Signa sunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi, quod, is cùm exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cùm aquæ inopia esset, & exercitus ejus siti adfligeretur, aries eis aquam demonstravit, & ob id à Libero Jovis Ammon est appellatus, eisque fanum magnificum fecit ad eum locum, ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto & Alexandriâ millia passuum novem. Ob eam rem à Jove petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figurâ Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam, Sidoniâ adludens decepit, & eam Cretâ deportavit. Ob eam rem Jupiter in sideribus eum dignatus est immortalis memoriâ. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronunciare præter eos, qui in his præstò sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum à prædonibus præstitissent. (Sunt qui dicunt Herculem & Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu cùm Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingressus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quàm ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit: Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo, Leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terrâ Argivâ diu speluncâ latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, ejus clavam ei tributam tum principio est adeptus, quâ Leonem interfecit, ejusque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit, Leonemque cœlesti dignitate est honorata, Vir-

go, quam nos justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere coeperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonem Icarii filiam Atheniensem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit, ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem occisum, & cum ululatu ad Erigonem redit, quem ut moestum & singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venerunt ad locum ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magnâ lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa verò se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutius, & sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber à Jove petit, quòd suo imperio deficerent, ut inter siderum cursus poneretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus est, cujus stella, cum exoritur, continuas tempestates facit. Canis, Canicula. Libra, quam græci Zygon appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitiâ Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimantur, idcirco in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus. Scorpium, qui dicitur ad perniciem Orionis in insulâ Chio in monte Pelenzo voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, visâ Dianâ, stuprare eam voluit. Illa Scorpionem subjecit, qui eum vitâ privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter sidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutritus Musarum, quæ Musæ semper dilexerunt eum, quòd plausu & lusu sagittarum eas avocarēt. Alii Chironem dicunt, quòd justus & pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo Æsculapius medicinam, Achilles citharam, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python speluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus est ad bellum, Pan se in capræ figuram convertit. Igitur dii immortales postquam Pythonem dignâ poenâ affecerunt, Pana astrorum me-

moriâ decoraverunt. Aquarius, qui putatur esse Ganymedes, dicitur Deucalion Thessalus, qui maximo cataclysmo cum uxore Pyrrhâ solus evasit, & hic pietatis causâ inter sidera locatus est. Pisces, ideo pisces quia bello Gigantum Venus perturbata in piscem se transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piscis in orâ fluminis columba adsedisse dies plurimos, & exclusisse deam benignam, & misericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ causâ pisces inter sidera locati.

De Sideribus.

PRæter duodecim signa, potentissima sidera in cœlo Septentriones duo, major & minor, qui nunquam merguntur; ideoque navium cursus regunt, quorum alter Cynosura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine suâ dimidiam cœli obrinet partem. Pleiades, quæ Latinè Virgilii dicuntur. Hyades, quæ à nobis Suculæ dicuntur, quarum ortus & occasus à nautis & ab agricolis observantur. Canicula, cujus vis præcipuè Solstitio est. Stellæ potentissimæ in cœlo sunt septem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, qui ad arbitrium suum vagantur, & motu suo hominum fata moderantur. Item adverso cursu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus sedeant XII signa duodecim ventorum.

ARies, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argesten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrum & Africum. Capricornus, in Austrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Pisces, in Eurum.

De Ventis.

Venti fiunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à septentrione. Notus, idem Libs & Auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales, ceteri speciales adscribuntur. Ut Iapyx Zephyro, qui ab Iapygio Apuliæ promontorio fiat. Leuconotus Noro, cum serenior fiat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perflat. Item Etesia, qui statis diebus fiant per æstatem.

De Orbe Terrarum.

Orbs terrarum qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est, in quâ nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt, vocantur Antichthones. Quarum inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt, vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidémque nomina. Asia, quæ est inter Tanain & Nilum. Libya, quæ est inter Nilum & Gaditanum finem. Europa, quæ est inter fretum & Tanain. In Asiâ clarissimæ gentes: Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europâ clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Mædones, Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libyâ gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamantes, Nasamones, Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scythiâ; Emodus, in Indiâ. Libanus, in Syriâ. Olympus, in Macedoniâ. Hymettus, in Atticâ. Taygetes, in Lacedæmoniâ; & Citheron Eleon, in Bœotiâ. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Manalus, in Arcadiâ. Appenninus, in Italiâ. Eryx, in Siciliâ. Alpes inter Galliam & Italiam. Pyrenæus inter Galliam &

Spaniam. Atlas in Africâ. Calpe in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in Indiâ. Araxes, in Armeniâ. Thermodon & Phasis, in Colchide. Tanais, in Scythiâ. Srimon & Hebrus, in Thraciâ. Sperchios, in Thessaliâ. Hermus & Pactolus, auriferi. Mæander & Caystrus, in Lydiâ. Cydnus, in Ciliciâ. Orontes, in Syriâ. Simois & Xanthus, in Phrygiâ. Euxoras, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadiâ. Achelous & Inachus, in Epiro. Savus & Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Mœsiâ. Eridanus & Tiberinus, in Italiâ. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Galliâ. Iberus & Bætis, in Spaniâ. Bagrada, in Numidiâ. Triton, in Getuliâ. Nilus, in Egypto. Tigris & Euphrates, in Parthiâ. Rhenus, in Germaniâ. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Crera, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, dux Baleares, Eubusus, Corsica, Gades. In oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad septentrionem Thyle. Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Agæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; ceteram celeberrimæ, Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Cirites circiter mille. In Siculo Æoliæ viii. In Gallico Stoechades tres. In Syrtibus Cercina, & Menynx, & Gierha.

De marium ambitu.

Mare, quo cingimur, universum vocatur Oceanus. Hoc quatuor regionibus inrupit in terras. A septentrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum & Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Atlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur. Hoc

intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissime simul & longissime fufum medium terrarum orbem inundat, & nomina acquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextrum Italiae latus circuit: Hadriaticum, idem superum, quod sinistrum Italiae latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium & Aegæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo penè insulam faciant. Myrtoum & Icarium, quæ adhærent Aegæo mari; illud à Myrtilo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythiis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ, Abydon Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. Aegyptium ab Aegypto, Libycum à Libyâ cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

Miracula quæ in terris sunt. Ab Apolloniâ Athamantiâ mille passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, & de terrâ exit flamma. In sylvâ Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, unde pix exit & bitumen. Cùm manibus supplodas, pix altè atrollitur, & quasi ab aquâ bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & Pollux & Helena, manu Autochthonis, & nemo invenire potest quis pinxerit. Arcis in Epiro quod Ipparon appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperâsse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum Hyphonis, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt, duo qui descendunt, Jovem ipsum videre. Leucade mons;

unde se Sappho dejecit propter virum. In summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et cum homo inde defluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaiâ, in foro ædes Apollinis est. In eâ sunt posita Agamemnonis clypeus & machæra, Ulyssis chlamys & thoracium, Teucris sagittæ & arcus, Adraasti, arca quam deposuit, in quâ quid sit ignoratur; sed & olla ærea in quâ Pelias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium, remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, cauculus quem Minerva sortita est. De Orestæ cervice una proci parasiti palla pendet, quam si quis halitu afflaverit, tota patefit. Penelopæ tela. Ibi de terrâ oleum scaturit. Argis Inachia Junonis templum magnificè ornatum, quod Asylum vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi athletæ initiantur. Corintho balnearum costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laïdos. Bœoriæ lacus sacer; ubi Amphiaræus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, unde autem pendeat, non apparet, nisi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad sinistram Clypeus oppositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dardani est imago ita collocata, quam si quis imaginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de gramine. Illo lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si antè tangas aut fricueris, lac demittit; ex alterâ autem parte similiter si fricueris, ac si sanguinem remittit. Juxta autem mare qui locus Rhœte vocatur, ibi est Achillis & Patrocli vultus, & flumen Scamandras. Epheso Dianæ fanum nobilissimum maximum pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextrâ, sinistrâ postes marmorei monolithi longi cubitis xx, quâ super templum ascensu sunt cxi millia. Samo in templo Junonis Scyphus factus ex hederâ, cujus capita foras iv,

arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes xl, cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Dianæ marmoreum pulcherrimum, quod stat sub divo cœlo, nec, cum pluit, aquâ tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare, ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo cœlo, quam neque ventus extinguit, nec pluvia aspergit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columnâ pendet cavea ferrea rotunda, in quâ conclusa Sibylla dicitur. Ibi jacent ossa balanæ, quasi lapides quadrati. Marmesiæ apud Sipilum columnæ sunt iv, inter has columnas est victoria ferrea, pendens sinè aliquo vinculo in aëre ludens. sed quotiens ventus aut pluvia fuerit, non mover. Ædes Dianæ Epheso, quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum Icarri stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columnâ marmoreâ cum quadrigâ. Columna verò habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis sexaginta. Domus illi Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & regulæ ex lapide prasino. Murus intus medio Babyloniæ quem Memnon ædificavit lapide cocto, id, est calce & sulphure, ferro intermixtus ut sunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis xxx, altus cubitis cxxx, cingitur millia passuum xxx. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto quas ædificavit. Agartus oppidum: ibi est Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis ccc, cujus facies smaragdo limido, brachia ex ebore magno, cujus aspectu & bestię terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maxime colunt.

Quot fuere Joves, vel alii in loco Dii Deaque.

Joves fuere tres. Primus in Arcadiâ Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadiâ, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpinâ Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Creta, Saturni & Opis filius, optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enoposte, ut cum Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis, & aliter Marsenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinque; Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiam Zeminus est filius. Quintus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaethon nati sunt. Vulcani fuere quatuor. Primus Crio & Ioppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Sicilia Meletis filius. Mercurii iv. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Maix, qui est inventor lyra. Quartus Quilleni filius; qui Ægyptiis literas & numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius Jovis filius ex Latonâ. Quartus Sileni filius in Arcadiâ. Quintus Ammonis filius in Libyâ natus. Dianæ iii. Prima Jovis vel Croni filia ex Proserpinâ, quæ est Liberi soror. Secunda Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Lai filius. Tertius Aristeti & Alcippei filius. Veneres iv. Prima Hædeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spumâ nata esse dicitur, & Aëris & Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cum Marte se miscuit, unde Cupido natus esse dicitur. Quarta Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinque. Prima Vulcani filia; unde Athenarum est civitas. Secunda Nili filia, quam Ægyptii colunt.

colunt. Tertia Jovis filia, quæ in fecillis rebus se exercuit. Quarta Solis filia, quadrigas junxit. Quinta Pallantis & Tiranidos filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus, ex Jove & Proserpinâ. Hic agricola, & inventor vini; cujus soror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Florâ, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabiroy, qui regnavit in Asiâ. Quartus ex Saturno & Semelâ, dicunt. Quintus Nisi & Hefionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium conditorem loci sui Helles dicunt. Quartus Croni filius, & Cartheres, quem Carthaginenses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Ioab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius ex Alcmenâ, qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

Imperia ab ineunte ævi memoriâ fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses: post hos inde Macedones: sic deinde Romani.

Reges Assyriorum.

Ninus Rex; qui primus exercitu propè totam Asiam sub se redegit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex, Jovis filius, cujus posteri primùm Asiæ regnaverunt; per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem Regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parum prosperâ expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona constituit, supra flumen Euphratem. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perditio regno, ne in potestatem hostium veniret, cum

exoletis suis venenum bibit, & igni subiecto cum regiâ suâ conflagravit.

Reges Medorum.

ARfaces, primus Rex, qui everfas Assyriorum opes luxuriâ Sardanapali transtulit, eosque iustissimè rexit. Astyages, vir fortis & iustus, qui per insidias victus à Cyro est, & dissolutum est Mediæ regnum.

Reges Persarum.

Cyrus rex fortissimus, qui maiore parte Asiæ subactâ, Europam quoque inrupisset, nî à Tomyre Scytharum reginâ victus oppressusque esset. Cambyfes, filius erat Cyri; qui, cum lxx millia hominum subegisset in Ægypto, & regem ejus Amasin, Æthiopiam profectus, magnâ parte militum per famem amisâ, invitatus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroen. Is quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, irâ deorum ex equo præceps super gladium suum ruit, extinctusque est. Darius rex unus ex septem Persis hinnitu equi regnum adsecutus, cum cclxx millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus ducenta millia apud Pseudomarathona decessit. Xerxes, Darii filius, cum recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contrabulato Hellesponto, & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

Eurystenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte alternâ regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi fuerunt. Theopompus & Polydorus Reges, qui Messenium bellum xx annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est, quinquageni, con-

certaverunt, & trophæum suo sanguine scripsit, tertiusque Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab Atheniensibus per ludibrium missus, pœnateas vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prælium victoriâ consummarent. Leonidas, dux Persico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte suâ ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Asopum Bœotix flumen debellavit: mox prodicionis à rege suspectus idem Mardonius, ideoque accusatus, in asylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus est. Leander dux, qui dominantem toto mari classem Atticam apud Ægeos primus oppressit, & victis Atheniensibus xxx tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico primus Carthaginensibus dux missus Regulum cepit. Agefilaus, cujus inventum est, in hostili, quàm in suâ terrâ, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastatâ eâ, cum jam Regi immineret, revocatus Athenienses apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios flevit, quod decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare, cum posset.

Clarissimi Reges & duces Atheniensium.

Cecrops rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulosè, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinx constituit. Celeus cum Euboleo sacerdote, tiliabus virginibus ministris, Triptolemo frugum præfecto; qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion rex, qui filias suas Procnen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus Ægei filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute & victoriâ patriæ, secundum ora-

culum Apollinis, bello Peloponnésio se devovit. Pisistratus, vir fortis, & sapiens, qui adversus principes populari causâ tyrannidem invalit, eamque justissimè administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebei, qui Hippiam & Hipparchum Pisistrati filios sævè dominantes factâ conjuratione oppresserunt, indeoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui lxxx millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dictæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsâ Asiâ apud Eurymédonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copiâ, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnési bello, & cum fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasylbulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione favientes factâ conjuratione adflixit, & libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, & imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Siciliæ centum rostratas habentem, dum in Italiâ abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ullâ pecuniâ à Philippo potuit sollicitari, ut ad eum discederet. Qui admonentibus amicis, ut liberis suis consulere; Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet; si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit; Cypron & Naxos, & omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, & circa Thion navali bello occidi maluit, quàm abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus

existimatus, ideoque ob insignem iustitiam statuis-
ecc est honoratus; quas ei pro libertate posuerunt
in facie publicâ.

Reges Macedonum.

Philippus, Amyntæ filius, primus Macedonum ob-
tinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem:
&, cum transire in Asiam vellet, sub ipso belli appa-
ratu in theatro à Pausaniâ est interfectus. Alexan-
der, Philippi & Olympiadis filius, ex urbe Pellâ Ma-
cedoniæ cum xl millibus militum in Asiam transiit,
Darium regem Persarum primum apud Granicum
flumen, tum apud Issum Ciliciæ, tertio apud Arbela,
tribus præliis, triginta peditum legionum, equitum
bis mille falcatorum curruum vicit. Mox regem In-
dorum, & omnes Asiæ gentes sub potestate suâ red-
egit, & nobilissimas urbes Asiæ cepit, Sarbastan,
Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vino-
lentiâ, an veneno, cum tamen prius & Africam per-
agrasset usque ad Jovem Ammonem, & Oceanum
primus omnium navigasset. Philippus, qui post A-
lexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniæ
regnavit, invictus in Græciam cum sævè dominaretur,
à Sulpicio consule in Phocide victus est, mox à
Flaminio in Macedoniâ, Thessaliâ apud Cynoceph-
las, ubi dato obside filio Demetrio regni parte mul-
tatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cum ma-
ximis copiis Macedoniis esset, & cum impetum in
Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simu-
lacrâ à Marco consule apud Scyriam paludem victus,
præcipitatis in mare thesauris profugit; mox ab Æ-
milio Paulo totâ Macedoniâ fugatus, Samothraciam
confugit in asylum: unde, datâ fide cum se Paulo
commisisset, ante currum ejus in triumphum produ-
ctus, mox liberâ custodiâ in Albano consenuit. Pseu-
dophilippus, vir plebeius & degener, cum ex simili-
tudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Ma-
cedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus

comprehensus, sub custodiâ missus est Romam, ubi cum ex custodiâ aufugisset, concitatâ rursus Macedoniâ, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prælio victus, cum profugisset in Thraciam, à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

Romulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam constituit. Servius Tullus, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

Clarissimi duces Romanorum.

Brutus, qui pro libertate publicâ liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinius bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui, Senonum gente deletâ Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter unâ pugnâ Etruscos, Samnitas, Umbros, Gallôsq; subegit, Libertinos à tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus: alter Fabius Hannibalem morâ fregit, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius Cursor; hic Samnites, qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari adfecit, & à velocitate Cursor est appellatus. Curinus, cum in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fictilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit, luxuriæ & avaritiæ damnatum, quod decem pondo argenti possideret:

Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campaniâ proelio vicit; idemque docuit, in bello quomodo equites sine fugâ cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem, & in eo Africam, debellavit; alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hac Africam, in illâ Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibalem in Apuliâ relicto, venientem ab Hispaniâ Hasdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese cum Annibali junxisset, dubitari non potest, paria eis praestitutum non fuisse. Paulus, qui cum Macedoniam vicisset, & Græciam liberasset, & opulentissimum triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies amissis duobus liberis, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum, quam in remp. savisset. Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui, Contrebiâ inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, & vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit: alter Numidicus, victâ Numidiâ; qui cum perniciosas reip. leges ferret Apuleius tribunus plebis, totusque senatus in eas jurasset, maluit in exilium ire, quam jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quod patrem in exilium secutus est. Caius Marius, qui in Africâ Numidis, in Galliâ Cimbris Teutonibusque superatis, à caligâ pervenit usque ad septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoriâ perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscriptus à Syllâ cum in exilium profugisset, quam brevissimo tempore propè totam Hispaniam redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortunâ insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiæ provinciæ spoliis maximas opes est consecutus, & adificiorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, intra quadragesimum diem vicit, & magnam partem

Asia inter oceanum Caspium Rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit. Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam invenit, & vicit. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, & Romanum imperium ordinavit. Post cuius consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani qui in Togâ fuerunt illustres.

Manius Agrippa, qui dissidentem populum senatui conligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quod diceret, nefas ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus Reip. statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, ne promissa perficeret, per insidias à Philippo Conf. domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu Italiâ fugavit, & solus omnium finè sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit, nocentes accusare non destitit. Hic est omnium regum peritissimus, & ut Sallust. Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus, mori maluit quam superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non

rite inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit; & domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit; statuâsque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censurâ suâ sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam, propterea optimus judicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum, quod cum Catilinâ conjurâssent, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissimè oppressit.

Qui pro salute se obtulerunt.

Horatius tergeminus, qui adversus Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cum omnes patriciæ stirpis essent, bellum Vejens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flammâ contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut planè ccc Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico diis Manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensâ, se aliosque senes diis Manibus devovit. Regulus; qui tormenta Carthaginensium maluit pati, quàm ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatus terræ immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romanâ, posceretur. Spurius Postumius; qui à Pontio Tellesino Samnitum duce sub jugum missus cum exercitu, autor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Caius Metellus Pontifex, ardente templo Vestræ Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

Romulus de Acrone Ceninensium rege. Cossus Cornelius de Larte Tolumnæ Vejentium rege. Claudius Marcellus de Virodromo rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

Manlius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus, qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Interecatiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius sub Lutatius Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

Scipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Asiaticus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Quot illustres Scipiones, qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

Scipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

Secessiones plebis.

Secessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, cum in montem plebs armata secessit. Secunda propter impotentiam Decemvirum, cum interfecit filiam suam Virginiam Appium & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque ut abdicato

magistratu accusati, atque damnati variis suppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

Seditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica factâ manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius consul, cum Decimo Bruto Callæcio focero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl. & Glauciae Consulis; quos comitia in campo cadibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Capionis; cum ille Senatus equestrem ordinem adideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, sed tum à Philippo Consule in domo suâ interfectus.

Qui adversus patriam nefaria iniere consilia.

Coriolanus, ob asperiores annonas in exilium actus, Volscorum exercitu admoto patriam expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentariâ largitione cum videretur, jussu Quintii Cincinnati dictatoris à Magistro equitum in rostris occisus est. Spurius, cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecuniâ conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus est. Catilina cum in eadem Senatûs, in incendium urbis, direpti-

onem ararii conjurasset, & in id facinus Allobrogas sollicitasset, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apuliâ debellatus est.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

POpulus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastatâque Campaniâ ad vicissimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam concessit, & cum Achaiam armis sub se redeisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, & militaris disciplinæ peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum, patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispaniâ vicit, & everfione Sagunti, rupto fœdere, per Pyrenæum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucaniâ, Marcellum in Campaniâ superavit.

Status Populi Romani quas commutationes habuerit.

POpulus Romanus primum sub regibus fuit. Deinde, post superbiam Tarquinii, & illatum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tutelam sui consilibus tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditionibus agitato, abdicatis omnibus magistratibus, Decemviros, legum ferendarum & Reip. constituendæ causâ, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem detestatus, rursus ad consules rediit; donec, exortis bellis civilibus inter Casarem & Pompeium, & oppressâ per vim libertate, sub unius Caesaris potestate redacta sunt omnia, Ex eo perpetua Caesarum dictatura dominatur.

Initium Regni Mithridatis.

CYrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademitt. Duos filios reliquit, Cambysem & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset, Smerden in folio sedentem, capite cœlum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: & deinde, revertens ab Æthiopiâ, rebus perfractis cùm in Ægyptum venisset, incolâsque ejus loci latantes advertisset; ratus illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodémque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiata frater, abtens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cùm conaretur efficere, fenum suum vulneravit, & eam partem, quâ Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuntius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, quâcum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut cùm ille sopitus esset, utrûm aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademptas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti excepto posthac Potane, ex illis regnaret, cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit. Illic alia equa ab suo inquitur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

Reges

Reges Parthorum.

Seleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicanor est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces; formâ & virtute præcipuus, cujus posterî Arsacidæ cognominati sunt: qui pacem cum Syllâ imperatorem fecit. Orodes; qui foedus cum Cn. Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funestâ clade delevit. Pacorus; qui filium ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

Reges Cappadociae & Armeniae.

Tigranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Cons. & Scipione Æmiliano. Bellus, rex Armeniae; qui cum impetum in Graciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendiasset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociae; qui somniavit Solem & Lunam uri; qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander, Rex qui Corinthi regnavit; omnia terrâ & mari Romanis subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem & Dionysium Siciliae regem expulit, neque ipse ab offendentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ait, Totâ vitâ meâ id egi, ut omnes liberi essemus.

Reges Asiae & Pergami.

Eumenes Carduenus Philippi Alexandri armiger, bellicosissimus, sed parum prosperâ fortunâ usus, adèò tamen terribilis, ut vivente eo nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis saepe pugnavit.

Nam testamento suo Populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithynia.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsaliâ gestum est, milite patris sui Syriam invasit, & adventu Cæsaris, antequam in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex, amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, & cum à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani; in cujus amicitia primâ ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse Pop. Rom. hæredem dimisit.

Reges Alexandria.

Post mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandria Egyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Euergetes; qui Alexandrum apud Ozydacas objecto clypeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus; qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon; qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cyprius pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. Ptolomæus, Pupillus dictus; qui Pompeium tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, & postea civili bello Pontino interfectus est.

Duces & Reges Carthaginiensium.

HAnno, & Mago; qui Punico bello Cornelium Cons. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Bocco cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginiensium redegit: relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Asdrubal, frater Annibalis; qui secundo Punico bello, cum ingentibus

copiis ab Hispaniâ veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone expoliatus est.

Reges Numidia.

SYphax; quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnóque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversus Carthaginem & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii Numidiæ regno donatus est. Jugurtha; qui scriptus est.

Reges Mauritania.

Juba Rex; qui Curionem legatum Cæsaris oppressit: mox, occiso Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam recepisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

Qui adversus Pop. Rom. arma sumpserunt.

Tatius, Rex Sabinorum; qui occupatâ arce Tarpeiâ in ipso foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinorum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albanorum; qui, contra fœdus, à Fidenatibus destitutus, & jussu Tulli Hostilii ad currum, & in adversa actis equis, laceratus est. Porfenna, rex Etruscorum, qui Romanos ad Janiculum obsedit, propterque Tarquinius. Tiridates, qui à Corbulone Consulari viro victus, & restitutus est.

Bella civilia quot.

Civilia bella quatuor mota sunt in urbe à Romanis. Civile bellum primum Sulpicius Tribunus excitavit, quod subscriptam provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluisse. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ expoliata. Tertium bellum Cæsar & Pompeius, Belli spe-

cies magis, quàm causa fuit, negatus à Senatu Cæsari consulatus. Cæterùm utriusque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cùm secundùm mores legemque majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, & docere Senatum de rebus à se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans, se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui posita fuisset. Quamobrem hostis à Senatu iudicatus, statuit id bello vindicare. Ac sic non consulatum modò ac triumphum, sed totum Populi Romani imperium redegit in suam potestatem. Quartum bellum Cæsar Augustus adversus complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem: adversus Cassium & Brutum in ultionem interempri patris; deinceps adversus Antonium & Cleopatram ultro bellum patriæ inferentes.

Quot genera bellorum.

Bellorum genera sunt quatuor. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adversus fugitivos gesserunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter se certant, sicut Marius & Sylla, Cæsar & Pompeius, Augustus & Antonius.

Ordo belli Mariani.

Inexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuo ad exercitum perrexit, & eum urbi admovit, & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Syllâ, Marius exul cùm profugisset, ac primùm Minturnis in palude latuisset, tum coniectus in carcerem evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione

datâ, Marius redit, & se cum Cinnâ adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies consul creatus savissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, propè totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario Marii filio: sed omnes ejus copias partim in Etruriâ ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit: & reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in villâ publicâ trucidavit. Qui diffugerant, in tabulâ proscripsit, jure permissio ut interficerentur.

Ordo Belli inter Casarem & Pompeium.

Cæsar, & Pompeius, & Crassus, initâ societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Asculanus; Quintus Lutatius Catulus.

De bello Macedonico.

Populus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quod falsò nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

De variis Cladibus Populi Romani.

Etrusco bello; cum Porfenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam delero, urbe incensâ, Capitolium obsederunt. Tarentino bello; cum Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello; cum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cimbrico bello; cum Cimbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello;

cùm Spartacus, Crixus & Oenomaus gladiatores, populatâ propè Italiâ, cùm ad incendendam urbem pergerent, in Lucaniâ à Crasso, in Etruriâ à Pompeio Consule, opprimuntur.

De tribus Punicis bellis.

POpulus Romanus cum Carthaginiensibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motûs prætendebatur duplex. Altera, quòd Carthaginienses Tarentinis adfuissent. Altera, quòd Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Cæterum, revera præmium fuit Sicilia & Sardinia possessio, fertilissimarum insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit; Manlius & Regulus in ipsâ Africâ profligaverunt: Duilius Consul apud Liparas insulas; Lutatius Catulus apud Ægates, meritis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longè omnium cruentissimum fuit. Causa, quòd Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Lîsternum, vulnerato patre Scipione; quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flamini exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fugâ Varronis. Postea verò quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator; qui imminentem urbis excidio Annibalem morâ fregit. Marcellus; qui primus Annibali apud Nólam restitit, & inclinatam ejus aciem pæne ictus cruciavit. Claudius Nero; qui venientem ab Hispaniâ Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit, & ingenti proelio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quàm operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit; unâ cum Tigrahe cum incensâ Carthagine totius Africae urbes in perpetuum repressit, quòd.

contra fœderis pactionem Carthaginienses reparâssent classes, & arma finitimis intulissent.

Usque Imperium Trajani qui victi sunt, & per quos, CCIV.

PER Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paulum Consulem, Persea in Syriâ vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numuntiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per Decimum Brutum Galliam. Per Mummium Achaicum, & Corinthum, & Achaos. Per Fulvium Nobiliorem Ætolos & Ambraciam. Per Marium Numidas & Jugurtham. Per eundem Cimbros & Teuthones. Per Syllam Ponticos & Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & plurimas Asiaticas gentes. Sub hōc enim ad Indicum Oceanum, & Rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hōc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythiis, Dacis, quod eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

De Comitibus.

Comitia dicuntur à comitatu & frequentia, quod Patres & Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratuum vel sacerdotum causa. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc Curiata, hæc tributa, hæc centuriata dicuntur; quia hæc per curias & per tribus & per centurias explicantur. Si translatitium sit, & solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De

De populi Romani distributionibus.

Antiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in Populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Titientem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullo rege; qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab iteratione census, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in patronos & clientelas, quâ inferiores superiorum se fidei committebant.

De Rebus-publicis.

Rerum-publicarum tria genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Seleucia Parthorum. Aut Senatus; ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est & quartum genus, quod Romani commentum sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & penes Senatum Consilii publici summa est, & plebs habet suffragiorum potestatem.

Errata hæc graviora, & quæ alia deprehendet,
lector benevolus condonabit.

*Pag. 6. lin. 21. lege Tarquinius p. 11. l. 13. egregiâ p. 13. l. 16.
sacra p. 16. l. 6. armatam: p. 33. l. 38. ipsos p. 41. l. 12. præ-
tore p. 46. l. 30. millibus p. 49. l. 3. tum p. 59. l. 33. Sic ille
p. 62. l. 3. recepta p. 65. l. 3. fame p. 69. l. 34. cum p. 76. l. 3.
referretur. p. 80. l. 12. familiæ?*

QUod quidem ad Lucium Ampelium spectat, Le-
ctorem iterum monitum velim me Editionis
Elzevirianæ, quam religiosè secutus sum, fide unicâ
nixum, maluisse plurima, quorum neque sensum asse-
quor, nec Syntaxin intelligo, intacta relinquere, quàm
propriâ, aut quod eodém recidit, nullâ autoritate
immutare.

Libri excusi pro J. T O N S O N ad In-
signe vocatum *Shakespear's-Head* in
vico vulgò dicto *The Strand*; & J.
W A T T S in *Bow-Street Covent-*
Garden.

I. Η Σ Κ Α Ι Ν Η Σ Δ Ι Α Θ Η Κ Η Σ Α -
Π Α Ν Τ Α. Novum Testamentum.
Græcè.

II. Q. Horatii Opera.

III. Catulli, Tibulli, & Propertii Opera.

IV. Publii Terentii Carthaginiensis Afri Comœdiæ Sex.

V. Titi Lucretii Cari de Rerum Naturâ Libri Sex.

VI. Phædri Aug. Liberti Fabularum Æsopiarum Libri
Quinque; item Fabulæ quædam ex MS. veteri à
Marquardo Gudio descriptæ; cum Indice Vocum &
Locutionum. Appendicis loco adjiciuntur Fabulæ
Græcæ quædam & Latinæ ex variis Authoribus col-
lectæ; quas claudit Avieni Æsopicarum Fabularum
Liber Unicus.

VII. Cornelius Nepos.

VIII. Lucius Annæus Florus. Cui subjungitur Lucii
Ampelii Liber Memorialis.

IX. Caii Sallustii Crispi quæ extant.

X. Velleii Paterculi Historiæ Romanæ quæ supersunt.

XI. Justinii Historiarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV.

XII. Conciones & Orationes ex Historicis Latinis
excerptæ.

NB. Sub prelo nunc sudant, propediem vulganda,

P. Virgilii Maronis Opera, 1 Vol.

P. Ovidii Nasonis Opera, 3 Vol.

*Qui restant de hujusmodi Authoribus Latinis, modico
sequentur intervallo.*

THE
OF THE
IN THE
OF THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

THE
OF THE
IN THE

